

Rikksentorjuntatyön tehostaminen Suomessa

Esitys rikksentorjuntan organisoinnista ja
nuorisoriikollisuuden vähentämisen
koordinoinnista

Rikksentorjuntatyön tehostaminen Suomessa

Esitys rikksentorjunnan organisoinnista ja
nuorisoriollisuuden vähentämisen
koordinoinnista

Alanko Markus, Kinnunen Arne, Piispa Minna ja Sambou Saija

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Oikeusministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use.
Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-400-783-2

ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Rikksentorjuntatyön tehostaminen Suomessa

Esitys rikksentorjunnan organisoinnista ja nuorisorikollisuuden vähentämisen koordinoinnista

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:30	Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö	
Tekijä/t Kieli	Alanko Markus, Kinnunen Aarne, Piispa Minna ja Sambou Saija Suomi	Sivumäärä 71

Tiivistelmä

Oikeusministeriö asetti 22.12.2022 työryhmän valmistelemaan rikksentorjuntaneuvoston asettamista vuosille 2023-2027. Työryhmän tehtävänä oli valmistella toimia, joilla voidaan nykyistä tehokkaammin ehkäistä nuorisoväkivaltaa ja puuttua siihen sekä tukea nuorten rikollisuudesta irtautumista. Lisäksi työryhmän tuli tehdä esitys siitä, miten hyvinvointialueet voidaan kytkeä rikollisuuden ehkäisytyöhön niiden nykyisten tehtävien puitteissa.

Työryhmä jakaantui kahteen alatyöryhmään, joista toinen keskittyi rikksentorjunnan organisointiin ja toinen nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen ehkäisemisen toimiin.

Työryhmän esitykset ovat seuraavat:

- Asetusta rikksentorjuntaneuvostosta päivitetään. Työryhmän ehdotus uudeksi asetukseksi on raportin liitteenä.
- Alkavalla hallituskaudella rikksentorjuntaneuvosto valmistelee yli hallituskauden ulottuvan poikkihallinnollisen toimenpideohjelman nuorisorikollisuuden ja erityisesti katujengeihin rekrytoitumisen ehkäisemiseksi ja niistä irrottautumisen tueksi.
- Rikksentorjunta sisällytetään hyvinvointialueiden turvallisuussuunnitelmiin.
- Rikksentorjuntaa voidaan toteuttaa kokonaisvaltaisemmin ja tehokkaammin koordinoimalla hyvinvointialueen turvallisuus- ja hyvinvointisuunnitelmien toimeenpanoa.
- Laaja-alaisen yhteistyön sujuvoittamiseksi, tehostamiseksi ja ylläpitämiseksi hyvinvointialueille nimetään turvallisuuskoordinaattori

Asiasanat rikksentorjuntaneuvosto, hyvinvointialue, rikksentorjunta, nuorisorikollisuus, jengit, rikollisuus

ISBN PDF 978-952-400-783-2 **ISSN PDF** 2490-0990

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-783-2>

Effektivisering av det brottsförebyggande arbetet i Finland Förslag om organisering av brottsförebyggande verksamhet och samordning av minskningen av ungdomsbrottslighet

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2023:30	Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet	
Författare	Alanko Markus, Kinnunen Aarne, Piispa Minna och Sambou Saija	
Språk	Finska	Sidantal 71

Referat

Justitieministeriet tillsatte den 22 december 2022 en arbetsgrupp för att förbereda inrättandet av ett brottsförebyggande råd för åren 2023-2027. Arbetsgruppens uppgift var att förbereda åtgärder för att effektivare förebygga ungdomsvåld, ingripa i det och stödja unga i att bryta sig loss från brottslighet. Dessutom skulle arbetsgruppen lägga fram ett förslag på hur välfärdsregionerna kan kopplas till brottsförebyggande arbete inom ramen för sina nuvarande uppgifter.

Arbetsgruppen delades upp i två undergrupper, där den första fokuserade på organisationen av brottsförebyggande arbete och den andra på åtgärder för att förebygga ungdomsbrottslighet och gängbildning.

Arbetsgruppens förslag är följande:

1. Förordningen om brottsförebyggande råd uppdateras. Arbetsgruppens förslag till ny förordning finns som bilaga till rapporten.
2. Under den kommande regeringsperioden kommer brottsförebyggande rådet att utarbeta en tvärssektoriell handlingsplan för att förebygga ungdomsbrottslighet och särskilt rekrytering till gäng samt stödja ungdomar att lämna dessa.
3. Brottsförebyggande åtgärder inkluderas i välfärdsregionernas säkerhetsplaner.
4. Brottsförebyggande arbete kan genomföras mer helhetsinriktat och effektivt genom att koordinera genomförandet av säkerhets- och välfärdsplaner inom välfärdsregionen.
5. För att underlätta, förstärka och upprätthålla omfattande samarbete kommer varje välfärdsregion att utse en säkerhetskoordinator.

Nyckelord brottsförebyggande arbetet, brottsprevention, ungdomsbrottslighet, gängkriminalitet, brottsförebyggande råd, säkerhetsplaneringen, välfärdsområde

ISBN PDF 978-952-400-783-2 **ISSN PDF** 2490-0990

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-783-2>

Sisältö

1	Johdanto	7
1.1	Työryhmän tehtävät ja kokoonpano.....	8
1.2	Rikksentorjunnan organisointi.....	9
1.3	Nuorisorikollisuuden vastaisten toimien koordinointi.....	10
1.4	Rikksentorjunta.....	11
2	Rikksentorjunnan organisointi	12
2.1	Aikaisempi rikksentorjunnan organisointiin liittyvä valmistelutyö.....	12
2.2	Valtioneuvoston periaatepäätös hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisestä.....	13
2.3	Ruotsin lainsäädäntöuudistus kuntien vastuusta rikksentorjunnassa.....	14
2.4	Rikksentorjuntaneuvoston uudelleenorganisointi.....	15
2.4.1	Työryhmän esitys rikksentorjunnan uudelleen organisoinniseksi.....	15
2.4.2	Työryhmän esitys rikksentorjuntaneuvoston asetuksen muutostarpeista.....	16
2.5	Työryhmän esitys rikksentorjunnan organisoinnista hyvinvointialueilla.....	18
2.5.1	Rikksentorjunta hyvinvointialueiden turvallisuussuunnitelmissa.....	19
2.5.2	Suunnitelmien koordinointi tehostaa rikksentorjuntatyötä.....	21
2.5.3	Turvallisuuskoordinaattorin nimeäminen hyvinvointialueelle.....	22
2.6	Esitys rikksentorjuntaneuvoston prioriteeteiksi.....	22
3	Nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen vastaisten toimien koordinointi	25
3.1	Työryhmän tehtävän rajaaminen.....	25
3.2	Nuorisorikollisuus ja sen taustalla olevat tekijät.....	27
3.2.1	Nuorisorikollisuuden ajallinen kehitys.....	27
3.2.2	Nuorisorikollisuuden taustatekijät.....	28
3.3	Katsaus jengirikollisuuteen, taustasyihin ja vaikuttaviin keinoihin.....	29
3.3.1	Katujengit ja liittymisen syyt.....	29
3.3.2	Pohjoismaisia toimia jengiytymisen ehkäisemiseksi ja jengistä irtautumiseksi.....	31
3.4	Meneillään olevat toimet hyvinvointia tukemassa ja nuorisorikollisuutta ehkäisemässä.....	34
3.4.1	Lainsäädännön velvoittama työ.....	34
3.4.2	Kansallisen tason ohjelma- ja hanketyö.....	36
3.4.3	Esimerkkejä järjestöjen työstä nuorten rikollisuuden ehkäisemiseksi ja rikoskierteen katkaisemiseksi.....	40

3.5	Vakavan ja toistuvan nuorisorikollisuuden ehkäisyn aukkokohtat.....	41
3.5.1	Yhteisöissä ja alueilla tehtävä työ	43
3.5.2	Palveluiden ja ohjautumisen tuen kehittäminen ja vakiinnuttaminen	46
3.5.2.1	Jalkautuva nuorisotyö.....	46
3.5.2.2	Ankkuritoiminta.....	46
3.5.2.3	Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamalli	48
3.5.2.4	Lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poissaolevat lapset	50
3.5.2.5	Ohjelmatyö uusintarikollisuuden katkaisuun	51
3.5.2.6	Kokemusasiantuntijat	52
3.5.3	Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu ja seuraamukset.....	53
3.5.4	Sovittelu ja vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät	53
3.5.4.1	Rikosprosessi ja rangaistuksen täytäntöönpanossa olevat alaikäiset ja nuoret	54
3.5.4.2	Nuorisorangaistus.....	56
3.5.5	Lainsäädännön kehittämistoimenpiteet	57
3.5.5.1	Tiedonluovutus.....	57
3.5.5.2	Lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistus	58
3.5.6	Tiedolla johtaminen ja tutkimus.....	59
4	Yhteenveto ja työryhmän esitykset	61
4.1	Rikoksentorjunnan organisointi.....	61
4.2	Nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen vastaisten toimien koordinointi ja toimenpideohjelman laatiminen.....	61
	Liitteet	63
	LIITE 1 Esitys asetukseksi rikoksentorjuntaneuvostosta	63
	Lähteet.....	66

1 Johdanto

Oikeusministeriö asetti 22.12.2022 työryhmän (VN/32847/2022) valmistelemaan rikoksentorjuntaneuvoston asettamista ja rikoksentorjuntatyön organisointia sekä toimia, joilla voidaan ehkäistä nuorisoväkivaltaa ja puuttua siihen. Työryhmän toimikausi oli 2.1.2023 – 31.5.2023.

Tässä raportissa esitetään, miten rikoksentorjuntaneuvostoa tulisi kehittää ja miten rikoksentorjuntatyö sisällytettäisiin osaksi turvallisuussuunnittelutyötä. Koska turvallisuussuunnittelu ei ole lakisääteistä toimintaa, työryhmän esitykset eivät ole hyvinvointialueita oikeudellisesti velvoittavia, vaan niiden tarkoitus on toimia ohjeena ja tukena paikallis- ja aluetason toiminnalle. Turvallisuussuunnitelman laatiminen on siis vapaaehtoista hyvinvointialueille. Hyvinvointisuunnitelman teko on kuitenkin velvoittavaa. Rikoksentorjuntaan, sen menetelmiin ja keinoihin liittyvä osaaminen kannattaa hyödyntää kulloinkin käytössä olevissa suunnitelmissa. Tähän raporttiin on koottu esityksiä rikoksentorjunnan organisoimiseksi ja tehostamiseksi hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Rikoksentorjunnalla tarkoitetaan kaikkia rikosten ehkäisyyn ja rikoksentorjuntatyöhön sisältyviä toimia, joilla ehkäistään ja vähennetään rikoksia sekä niistä aiheutuvia haittoja. Tämä sisältää myös rikoksen tekemisen ja uhriksi joutumisen riskin ehkäisyn ja vähentämisen sekä turvallisuuden tunteen lisäämisen ja rikoksen pelon vähentämisen (OM 2016).

Työryhmän toinen tehtävä kohdistui nuorisorikollisuuden ja jengirikollisuuden vähentämisen aukkokohtiin, joista rikoksentorjuntaneuvosto valmistelee yli hallituskauden ulottuvan poikkihallinnollisen toimenpideohjelman.

Työryhmän raportti on jaettu neljään osaan. Johdannon jälkeen kappaleessa 2 käydään läpi rikoksentorjunnan organisointia. Se sisältää esityksen rikoksentorjuntaneuvoston uudeksi asetukseksi ja esitykset rikoksentorjunnan organisoimiseksi hyvinvointialueille. Kappaleessa 3 kuvataan nuorisorikollisuutta ja jengiytymistä, nykyisiä toimia niiden ehkäisemiseksi ja työskentelyn ja kuulemisten pohjalta tunnistettuja aukkokohtia jatkotyöskentelyä varten. Yhteenveto ja työryhmän esitykset käydään kootusti läpi kappaleessa 4.

1.1 Työryhmän tehtävät ja kokoonpano

Työryhmän tehtävänä oli jo toteutetun työn pohjalta (OM 2022:2) valmistella rikosentorjuntaneuvoston asettamista vuosille 2023-2027. Työryhmän toisena tehtävänä oli valmistella toimia, joilla voidaan ehkäistä nuorisoväkivaltaa ja puuttua siihen sekä tukea nuorten rikollisuudesta irtautumista nykyistä tehokkaammin. Lisäksi työryhmän tuli tehdä esitys siitä, miten rikosentorjuntayhteistyötä tehdään jatkossa nykyistä tiiviimmin ja miten hyvinvointialueet voidaan kytkeä rikollisuuden ehkäisytyöhön niiden nykyisten tehtävien puitteissa.

Työryhmän tehtävät

- Rikosentorjunnan ja rikosentorjuntaneuvoston uudelleen organisoimisen suunnittelu jo tehdyn valmistelutyön pohjalta
- Valmistella luonnos valtioneuvoston asetukseksi rikosentorjuntaneuvostosta, jonka tehtäviin kuuluisi muun muassa nuorisorikollisuuden ehkäisemistoimien koordinointi
- Valmistella ehdotuksia seuraavalla hallituskaudella keskeisiksi rikosentorjunnallisiksi kysymyksiksi
- Valmistella rikosentorjuntatyön kytkeminen osaksi hyvinvointialueiden nykyisiä järjestämistehtäviä
- Nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen ehkäisemisen koordinointi ennen rikosentorjuntaneuvoston perustamista; erityisesti meneillään jo olevien eri tahoilla toteutettavien toimien kokoaminen ja aukkojen havaitseminen sekä toimintasuunnitelman laatiminen jatkotoimista.

Työryhmän kokoonpano

Työryhmän puheenjohtajana toimi kehittämisneuvos Aarne Kinnunen (oikeusministeriö). Työryhmän jäseninä olivat johtava asiantuntija Heidi Kankainen (sisäministeriö), poliisitarkastaja Juha Tuovinen (sisäministeriö), opetusneuvos Heli Nederström (opetus- ja kulttuuriministeriö), johtaja Henni Axelin (opetus- ja kulttuuriministeriö), sosiaalineuvos Marjo Malja (sosiaali- ja terveysministeriö), neuvotteleva virkamies Susanna Hoikkala (sosiaali- ja terveysministeriö), neuvotteleva virkamies Niina Huotari (valtiovarainministeriö), finanssineuvos Teemu Eriksson (valtiovarainministeriö), poliisitarkastaja Tuomas Pöyhönen (poliisihallitus), poliisitarkastaja Jari Yli-Pelkonen (poliisihallitus), professori Janne Kivivuori (Helsingin yliopisto), tutkijatohtori Karoliina Suonpää (Helsingin yliopisto), erityisasiantuntija Mari Ahonen-Walker (Kuntaliitto), lakimies Joonas Jännäri (Kuntaliitto), päällikkö Kati Villgren (Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue), päällikkö Janne Alanko (Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue) ja projektipäällikkö Mari Kaltmaa-Uurtamo (Lapin hyvinvointialue)

Työryhmän sihteereinä toimivat erityisasiantuntija Markus Alanko, neuvotteleva virkamies Minna Piispa ja erityisasiantuntija Saija Sambou oikeusministeriöstä.

Työryhmä jakaantui kahteen alatyöryhmään, joista toinen keskittyi rikksentorjunnan organisointiin ja toinen nuorisoriikollisuuden ja katujengeihin liittymisen ehkäisemisen toimiin.

1.2 Rikksentorjunnan organisointi

Rikksentorjunnan organisointiin keskittynyt alatyöryhmä kokoontui toimikauden aikana yhteensä 7 kertaa. Työryhmän puheenjohtajana toimi Arne Kinnunen ja sihteerinä Markus Alanko. Työryhmän jäseninä olivat Heidi Kankainen sisäministeriöstä, Heli Nederström opetus- ja kulttuuriministeriöstä, Susanna Hoikkala sosiaali- ja terveysministeriöstä, Niina Huotari Valtiovarainministeriöstä, Tuomas Pöyhönen poliisihallituksesta, Jari Yli-Pelkonen poliisihallituksesta, Janne Kivivuori Helsingin yliopistosta, Joonas Jännäri Kuntaliitosta ja Kati Villgren Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueelta.

Alatyöryhmän tehtävänä oli tehdä esitys rikksentorjunnan ja rikksentorjuntaneuvoston uudelleen organisoimisesta. Tähän liittyen työryhmä valmisteli luonnoksen rikksentorjuntaneuvoston asetuksesta ja nosti esiin rikksentorjunnallisia teemoja, joita tulisi priorisoida tulevalla hallituskaudella. Näiden lisäksi työryhmä laati mallin, millä rikksentorjuntatyö voitaisiin kytkeä osaksi hyvinvointialueiden nykyisiä järjestämistehtäviä.

Työryhmä kuuli viittä asiantuntijaa. Johtava sosiaalityöntekijä Marika Ahonen Varsinais-Suomen hyvinvointialueelta esitteli, miten Varsinais-Suomen hyvinvointialueella on tavoitteena toteuttaa ja koordinoita väkivallan - ja erityisesti lähisuhdeväkivallan - vastaista työtä. Kaksi kertaa työryhmän kuultavana ollut erityisasiantuntija Ari Korhonen Kuntaliitosta esitteli Kuntaliiton näkemyksiä turvallisuusyhteistyön alueellisesta organisoimisesta ja sisäisen turvallisuuden strategian alaisuudessa perustetun työryhmän työtä, minkä tehtävänä on kehittää paikallista ja alueellista turvallisuusyhteistyötä. Kehittämispäällikkö Maria Salenius Kuntaliitosta esitteli Kuntaliiton kehittämää ja ylläpitämää sähköistä hyvinvointikertomusta ja sen turvallisuusindikaattoreita. Pelastusylitarkastaja Seppo Lehto Lapin aluehallintovirastosta esitteli Lapin turvallisuusverkostoa ja alueellisen turvallisuusyhteistyön toteutusta Lapissa. Poliisikoordinaattori Pertti Haapiainen Helsingin poliisilaitos/Helsingin kaupunki esitteli poliisikoordinaattorin tehtäviä.

1.3 Nuorisorikollisuuden vastaisten toimien koordinointi

Rikoksentorjunnan organisointiin liittyvän valmistelun rinnalla toinen työryhmä valmisteli toimia, joilla ehkäistään nuorisoväkivaltaa, puututaan siihen sekä tuetaan nuoria rikollisuudesta irtautumiseksi nykyistä tehokkaammin. Sen tehtäviin kuului 1) meneillään jo olevien eri tahoilla toteutettavien toimien kokoaminen, 2) aukko paikkojen havaitseminen, 3) tehtävän rajausta suhteessa käynnissä oleviin toimiin, 4) Pohjoismainen selvitys jengiytymisen ehkäisemisestä, 5) valmistella esitys nuorisorikollisuuden ehkäisemistoimien koordinoinnista tulevassa rikoksentorjuntaneuvostossa sekä 6) toimintasuunnitelman laatiminen jatkotoimista.

Nuoriso- ja katujengirikollisuutta ehkäisevien ja niihin puuttuvien toimien ja aukko paikkojen kokoamisesta vastasi työryhmä, jonka puheenjohtajana toimi sosiaalineuvos Marjo Malja sosiaali- ja terveysministeriöstä sekä sihteerinä Saija Sambou ja Minna Piispa oikeusministeriöstä. Työryhmän jäseninä olivat Juha Tuovinen sisäministeriöstä, Henni Axelin opetus- ja kulttuuriministeriöstä, Susanna Hoikkala sosiaali- ja terveysministeriöstä, Teemu Eriksson valtiovarainministeriö, Tuomas Pöyhönen ja Jari Yli-Pelkonen Poliisihallitus, Karoliina Suonpää Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Mari Ahonen-Walker Kuntaliitto, Janne Alanko Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue ja Mari Kaltemaa-Uurtamo Lapin Hyvinvointialue.

Työryhmä kokoontui kuusi kertaa ja kuului 11 asiantuntijaa. Tutkija Teemu Vauhkonen KRIMO:sta kertoi käynnissä olevasta tutkimuksesta nuorten rikollisuuteen liittyen, painopisteenä mahdollisten hyvien käytäntöjen tutkimus. Pääsihteeri Johanna Laisaari, VNK kertoi käynnissä olevasta lapsistrategiasta ja Onni Westlund, Pesäpuu ry:stä laitoksista luvatta poistuneita nuoria koskevan selvityksen tuloksia. Viranomaisten välisestä tietojenvaihdosta ja sen haasteista kertoi apulaisprofessori Mika Launiala Itä-Suomen yliopistosta, hallitusneuvos Joni Komulainen sosiaali- ja terveysministeriöstä sekä lapsioikeuslakimies Mirjam Araneva SOS-lapsikylä ry:stä. Nuorisotoimen näkökulmaa nuorten rikollisuuden ja katujengeihin liittymisen ehkäisemiseen kertoivat nuorisotoimen johtaja Hannu Rusama Vantaan kaupungilta, Marjaana Martinez de Pinillo, Helsingin kaupungin etsivästä nuorisotyöstä ja erityisasiantuntija Mari Ahonen-Walker Kuntaliitosta. Alueilla ja lähiöissä tehtävän työn näkökulmaa avasi ympäristöneuvos Jaana Nevalainen ympäristöministeriöstä ja kotouttamisen haasteista kertoi neuvotteleva virkamies Anna Bruun työ- ja elinkeinoministeriöstä.

1.4 Rikksentorjunta

Rikksentorjuntaan kuuluvat kaikki rikksia ehkäisevät toimet. Rikksentorjunnan tavoitteena on vähentää rikksia ja lisätä turvallisuutta sekä turvallisuuden tunnetta. Rikksentorjunnan tavoitteena on sekä rikollisuuden että rikksista aiheutuneiden haittojen ehkäisy. Kansallisessa rikksentorjuntaohjelmassa vuosille 2016-2020 rikksentorjunnan toimia konkretisoitiin edelleen. Rikosten ehkäisyyn ja rikksentorjuntatyöhön sisällytetään siinä laaja-alaisia ja monialaisia toimia, joilla ehkäistään ja vähennetään rikksia, rikksista aiheutuvia haittoja, rikksen uhriksi ja rikksen tekijäksi päätyminen riskiä sekä vähennetään rikksen pelkoa ja lisätään turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta (OM 2016). Rikksentorjuntaa, rikollisuuden ehkäisyä ja rikksentorjuntatyötä käytetään synonyymeina kuvaamaan kustannustehokkaita, tietoon perustuvia ja rationaalisia tapoja vaikuttaa rikollisuusongelmiin.

Valtioneuvoston ohjesäännön mukaan oikeusministeriön toimialaan kuuluvat kriminaalipolitiikka, rikksentorjunta ja rikosseuraamukset (3.4.2003/262, 14 §). Sisäministeriön toimialaan kuuluu muiden tehtävien lisäksi yleinen järjestys ja turvallisuus, poliisihallinto ja yksityinen turvallisuusala (30.12.2014/1445). Poliisilain (872/2011) 1 §:n mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa ja huolehtii tehtäviinsä kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä. Sisäministeriön hallinnonalalla käytetyllä rikksentorjunta-termillä tarkoitetaan lähinnä esitutkintaa ja rikksiedustelua sekä rikksitutkimenetelmiä konkreettisen rikksen ehkäisemiseksi.

Rikksentorjunta ja rikollisuuden ehkäisy –termejä voidaan käyttää synonyymeinä. *Rikksentorjunta* eroaa poliisin tekemästä *rikksentorjunnasta*, sillä oikeusministeriön ja rikksentorjuntaneuvoston vastuulla olevan rikksentorjunnan taustalla ja keinoina painottuvat laajat, yhteiskuntapolitiikan eri lohkoilla (kuten sosiaali-, terveys-, päihde-, koulutus- ja työllisyyspolitiikan) tehdyt toimet. Tehokas rikksia ehkäisevä työ tapahtuu eri tasoilla, yhteistyössä ja edellyttää vahvaa yhdessä tekemistä eri toimijoiden kanssa. Sosiaali- ja terveysministeriölle kuuluu rikksia ehkäisevä työ siltä osin, kun se edistää terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia ja ehkäisee sosiaalisia ongelmia ja sairauksia (3.4.2003/262, 22 §). Opetus- ja kulttuuriministeriön toimiala tekee vastaavasti runsaasti rikksia ehkäiseviä toimia erityisesti koulutuksen, varhaiskasvatuksen ja tieteen saralla (3.4.2003/262, 18 §). Työ- ja elinkeinoministeriön toimista varhaisiin rikksia ehkäiseviin toimiin voidaan lukea esimerkiksi työttömyyttä ehkäisevät, ja maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvät erilaiset toimet (3.4.2003/262, 21 §). Ympäristöministeriön työhön liittyy alueiden käyttöön, asumiseen ja rakentamisen suunnitteluun liittyvä työ, jolla on myös keskeinen rooli rikksentorjunnassa (3.4.2003/262, 24 §).

2 Rikksentorjunnan organisointi

Oikeusministeriössä on katsottu tarpeelliseksi arvioida, onko valtioneuvostotasoinen ja erityisesti oikeusministeriön piirissä tehty rikollisuuden ehkäisytyö organisoitu tarkoituksenmukaisella tavalla. Organisoititapaan liittyen on herännyt useita kysymyksiä valtioneuvostotasoinen, alueellisen ja paikallisen yhteistyön riittävydestä, rikksentorjuntatyön vaikuttavuudesta ja sijoitetuilla resursseilla saavutetuista tuloksista.

2.1 Aikaisempi rikksentorjunnan organisointiin liittyvä valmistelutyö

Rikksentorjuntaneuvoston sihteeristö laati keväällä 2021 taustamateriaaliksi arviomuis-tion aiheesta (ks. julkaisun OM 2022:2 liite). Tämän jälkeen oikeusministeriö asetti kesällä 2021 valtiotieteen tohtori Olavi Kaukosen selvityshenkilöksi arvioimaan kansallisen rikksentorjuntatyön organisointia ja uudistamistarpeita (VN/18697/2021). Kaukonen luovutti raporttinsa (OM 2022:2) oikeusministeriölle 23.12.2021.

Tämän jälkeen 27. ja 28.1.2022 oikeusministeriö järjesti kaksi työpajaa, joissa rikksentorjuntatyön kannalta keskeiset ministeriöt ja muut yhteistyötahot saivat mahdollisuuden esittää näkemyksiään rikksentorjunnan uudelleen organisoimisesta. Valmistelun pohjalta oikeusministeriö teki 24.11.2022 seuraavat ehdotukset rikollisuuden ehkäisytyön tehostamiseksi:

1. **Rikksentorjuntaneuvosto asetettaisiin aina hallituskaudeksi ja rikksentorjunnan prioriteetit kirjattaisiin valtioneuvoston periaatepäätökseen hallituskauden alussa.** Toimikautensa loppuksi rikksentorjuntaneuvosto laatisi arvion rikollisuuskehityksestä ja toteutetuista rikksentorjuntatoimista sekä tekisi suosituksia seuraavaa hallitusohjelmaa ja hallituskautta varten.
2. **Paikallistason tukeminen rikollisuuden ehkäisytyössä.** Tavoitteena olisi varmistaa, että laaja-alainen turvallisuussuunnittelu ja rikollisuuden ehkäisytyö saatetaan yhdenmukaisesti osaksi hyvinvointialueiden ja kuntien hyvinvointipolitiikkaa.

3. **Rikollisuuden ehkäisytyötä tekevien järjestöt rahoitusmekanismeja kehitetään.** Rikoksantorjunnan rahoitusta olisi perusteltua kytkeä hallitusohjelmakirjauksiin ja valtioneuvoston periaatepäätökseen rikoksantorjunnasta. Olisi yhteiskunnan kokonaisedun mukaista, että rikoksantorjuntaan suuntautuvia hankkeita ja toimintoja tuettaisiin aikaisempaa johdonmukaisemmin ja laajemminkin myös valtionavustuksin. Tämä edellyttäisi, että valtioneuvostotasoisesti olisi sovittava, missä määrin ja minkä sisältöisesti järjestöille suunnattuja valtionavustuksia ohjataan niin, että useiden järjestöjen tekemä rikoksantorjuntatyö saisi jatkuvuutta.
4. **Tiedolla johtamisen tulee korostua rikoksantorjuntatyössä.** Rikoksantorjuntaa tulisi suunnitella ja kehittää rikollisuuteen liittyvän tilasto- ja tutkimustiedon avulla. Tutkimustiedon jakamiseen rikoksantorjuntaneuvosto tarvitsee tehokasta ja monipuolista viestintää.

Rikoksantorjunnan organisointia valmistellut työryhmä huomioi ehdotukset.

2.2 Valtioneuvoston periaatepäätös hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisestä

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä (2021;14) hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi linjataan niitä toimia, joilla suomalaisten hyvinvoinnin, terveyden ja myös turvallisuuden eriarvoisuus saadaan vähenemään vuoteen 2030 mennessä. (Valtioneuvoston julkaisuja 2021:14.) Tällä hetkellä kuntien turvallisuustyössä ja rikoksantorjunnan toteuttamisessa on suuria eroja. (Ks. esim. OM 2016:30, OM 2017:54; OM 2021:24.) Työryhmän kappaleessa 2.5.1 tekemä esitys rikoksantorjunnan sisällyttämisestä hyvinvointialuekohtaisiin turvallisuussuunnitelmiin kaventaisi näitä eroja.

Periaatepäätöksen mukaisesti toiminnan painopisteen tulisi siirtyä hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen sekä ongelmien ehkäisyyn. Hyvinvointialueen turvallisuussuunnittelun alaisuudessa toteutetuissa toimissa, kuten rikoksantorjunnassa korostuu erityisesti ennaltaehkäisevä toiminta. Tavoitteena on, että hyvinvointialueen turvallisuussuunnitteluun osallistuvat, periaatepäätöksen mukaisesti, aktiivisesti julkishallinnon lisäksi kansalaisyhteiskunta ja elinkeinoelämä.

Periaatepäätöksessä korostetaan, että eri hallinnonaloilla tulisi olla yhteiset tavoitteet, jotka pohjautuvat yksilöiden ja yhteisöjen lähtökohtien sekä niihin yhteydessä olevien tekijöiden parempaan ymmärtämiseen. Työryhmän tekemä, kappaleen 2.5.2 esitys hyvinvointialueen turvallisuus- ja hyvinvointisuunnitelmien toimeenpanon koordinoimista mahdollistaisi rikoksantorjunnan näkökulmasta entistä kokonaisvaltaisemman

puuttumisen hyvinvointi- ja turvallisuusongelmiin. Hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmat kattavat erilaisia näkökulmia ja tarjoavat erilaisia ratkaisuja rikollisuusongelmiin ja voivat yhdessä toteutettuna johtaa kokonaisuudessaan parempiin tuloksiin. Koordinoimalla ja mahdollisesti yhdistämällä näiden kahden suunnitelman alaisia painopistealueita ja toimenpiteitä, voidaan varmistaa, että hyvinvointialueen eri sektorit ja toimijat työskentelevät yhteisen tavoitteen eteen.

Periaatepäätöksen kolmannessa painopisteessä korostetaan ihmisten tarvitsevan hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävää toimintaa sekä laadukkaita ja yhdenvertaisia palveluja. Tämä tarkoittaa sitä, että hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen on osa kuntien ja alueiden johtamista, toimintaa ja yhteistyötä. Hyvänä esimerkkinä hyvinvointi- ja turvallisuustyön vaikuttavasta yhteistyöstä toimii ankkuritoiminta, joka on moniammatillista yhteistyötä, jolla tuetaan lasten ja nuorten hyvinvointia ja estetään ennalta rikollisuutta. Ankkurissa työtä tehdään tiimeissä, johon kuuluvat asiantuntijoita poliisista, sosiaali-, terveys- ja nuorisotoimesta. Nuoren oireiluun pyritään ankkuritoiminnassa puuttumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmien toimeenpanon koordinoitulla toteutuksella voidaan myös välttää päällekkäisestä työstä aiheutuvia turhia kustannuksia. Näin voidaan varmistaa, että hyvinvointialueen ja sen alueen kuntien resursseja käytetään tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti.

2.3 Ruotsin lainsäädäntöuudistus kuntien vastuusta rikosentorjunnassa

Ruotsissa tulee heinäkuussa 2023 voimaan uusi laki, jolla säädetään kuntien vastuusta rikosentorjuntatyössä. Muutoksen myötä rikosentorjuntatyön roolin halutaan vahvistuvan ja ennalta ehkäisevän työn tulevan entistä suunnitelmallisemmaksi ja näyttöön perustuvaksi.

Suomen rikosentorjuntaneuvostoa vastaavan elimen Brån (Brottsförebygganderådet) tehtävänä on kehittää kansallista rikosentorjuntatyön tukea, kuten kuntien ja muiden toimijoiden tarvesidonnaisia ja käytännönläheisiä tukitoimia, lääninhallitusten tukitoimia, valtakunnallista koordinaatiota, rikosentorjuntatyön seurantaa sekä rikosentorjuntatoumia koskevan tiedon kehittämistä. Muutoksen myötä Brå saa entistä aktiivisemmän roolin kansallisen työn koordinoinnissa ja käynnistää yhteistyön eri viranomaisten ja muiden kansalaisyhteiskunnan, akateemisen maailman ja liike-elämän toimijoiden välillä rikosten ehkäisemiseksi ja yhteiskunnan turvallisuuden lisäämiseksi.

Laki edellyttää kuntien laativan rikollisuuden tilannekuvan ja sen perusteella päättävän toimenpiteiden tarpeesta sekä toimenpideohjelmasta. Kuntien on myös otettava vastuuta paikallisen rikosentorjuntatyön koordinoinnista ja perustettava koordinoititehtävä.

Uuden lain myötä kunnilla on hyvät mahdollisuudet ehkäistä rikosten lisääntymistä kaikilla tasoilla. Kuntien päättäjien on luotava koordinaatiotoiminnolle hyvät edellytykset viedä työtä eteenpäin, ja koordinaattoreilla on oltava riittävästi aikaa suhteessa kunnan ongelmiin ja osaamiseen alueella. Lääninhallituksilla on keskeinen rooli kehittämisessä. Niiden koordinaattoreille on annettava edellytykset työskennellä erityisesti rikosentorjuntakysymysten parissa ja antaa käytännön tukea kunnille.

Myös Suomessa rikosentorjuntaneuvosto seuraa Ruotsin lainsäädännön muutoksia käytännön työn kehittämiseksi.

2.4 Rikosentorjuntaneuvoston uudelleenorganisointi

Rikosentorjunnan yleinen suunnittelu on määritelty oikeusministeriön tehtäväksi valtioneuvoston asetuksessa oikeusministeriöstä (3.4.2003/262, 14 §). Rikosentorjuntaneuvosto on oikeusministeriön yhteydessä toimiva valtioneuvoston asiantuntija- ja yhteistyöelin, joka suunnittelee ja toteuttaa toimia rikollisuuden ehkäisemiseksi (12.4.2007/396, 1 §).

Työryhmän tehtäviin kuului rikosentorjunnan ja rikosentorjuntaneuvoston uudelleen organisoimisen suunnittelu jo tehdyn valmistelutyön pohjalta. Tähän liittyen työryhmän tuli myös valmistella luonnos valtioneuvoston asetukseksi rikosentorjuntaneuvostosta.

2.4.1 Työryhmän esitys rikosentorjunnan uudelleen organisoimiseksi

Rikosentorjuntaneuvosto asetetaan hallituskausittain neljäksi vuodeksi

Rikosentorjuntaneuvoston toimikausi on aiemmin ollut kolme vuotta. Työryhmä esittää, että tulevaisuudessa valtioneuvosto asettaisi rikosentorjuntaneuvoston aina hallituskausittain neljäksi vuodeksi. Tämä muutos mahdollistaisi rikosentorjuntaneuvoston työn koordinoinnin hallitusohjelman kanssa. Rikosentorjuntaneuvosto voisi myös toimikautensa lopuksi laatia arvion rikollisuuskehityksestä ja raportoida toteutetuista rikosentorjuntatoimista sekä tehdä rikosentorjuntaan liittyviä suosituksia seuraavaa hallitusohjelmaa ja hallituskautta varten.

Rikollisuuden ehkäisyn painopisteistä annetaan valtioneuvoston periaatepäätös

Työryhmä esittää, että hallitus arvioisi hallitusohjelmassa kulloinkin keskeiset rikollisuusongelmat ja rikollisuuden ehkäisyn kehittämiskohteet sekä hyväksyisi valtioneuvoston periaatepäätöksen rikollisuuden ehkäisyn painopisteistä. Hallitusohjelmakirjausten ja valtioneuvoston periaatepäätöksen perusteella suunnattaisiin rahoitusta päätettyjen rikollisuuden ehkäisyn painopisteiden toteuttamiseksi. Tämä ratkaisu muodostaisi selkeän toimintasuunnitelman rikosentorjuntaneuvostolle hallituskauden ajaksi. Rikosentorjuntaneuvoston kokoonpanoa voitaisiin täydentää kulloistenkin valtioneuvoston määrittelemien prioriteettien mukaisesti.

Selvyyden vuoksi työryhmä toteaa, että rikosentorjunnan painopisteillä ei määritellä poliisin rikosentorjunnan painopisteitä.

2.4.2 Työryhmän esitys rikosentorjuntaneuvoston asetuksen muutostarpeista

Voimassa oleva asetus rikosentorjuntaneuvostosta on vuodelta 2007 (396/2007). Työryhmän työn kannalta keskeistä rikosentorjuntaneuvoston uudelleenorganisoinnissa oli rikosentorjuntaneuvostosta annetun asetuksen päivitystarpeiden läpikäynti. Työryhmä esittää muutoksia voimassa olevan asetuksen 2§ (Neuvoston tehtävät), 3§ (Neuvoston kokoonpano) ja 6§ (Sihteeristö).

Rikosentorjuntaneuvoston tehtävät

Työryhmä esittää rikosentorjuntaneuvoston uusiksi tehtäviksi (2§) seuraavaa:

1. seurata rikosentorjuntaan liittyvää kehitystä ja koota tietoa rikollisuuskehitykseen, rikosentorjuntaan ja muuhun kriminaalipolitiikkaan vaikuttavista tekijöistä;
2. edistää rikollisuuden ehkäisyyn vaikuttavien viranomaisten ja yhteisöjen yhteistyötä rikollisuutta ehkäisevien ohjelmien, valtionavustusten ja toimien yhteensovittamisessa;
3. valmistella ohjelmia sekä tehdä aloitteita ja esityksiä rikosten ehkäisemiseksi ja niistä aiheutuvien haittojen vähentämiseksi;
4. viestiä rikollisuuden ehkäisyn mahdollisuuksista sekä vaikuttaviksi arvioituista rikosentorjuntamenetelmistä;
5. edistää rikollisuuden ehkäisyyn liittyvää tutkimusta ja rikosentorjunnan vaikuttavuuden arviointia sekä rikosentorjunnan tutkimustiedon kokoamista;

6. antaa toimikautensa päätteeksi valtioneuvostolle ennakoiva tilannekuva rikollisuuskehityksestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä esittää toimiviksi havaittuja keinoja rikosten torjumiseksi;
7. antaa pyydettäessä lausuntoja viranomaisten ja yhteisöjen rikosentorjuntaa koskevista ohjelmista ja strategioista;
8. edistää rikosentorjunnan osaamisen kehitystä ja koulutusta;
9. pitää yhteyttä kansallisiin, muiden maiden vastaaviin ja kansainvälisiin toimielimiin, verkostoihin ja tutkimusyhteisöihin;
10. suorittaa muut oikeusministeriön sille antamat tehtävät

Rikosentorjuntaneuvoston kokoonpano

Rikosentorjuntaneuvoston kokoonpanosta määrätään neuvoston asetuksessa (3 §). Muutoksena voimassa olevaan asetukseen työryhmä esittää poistettavaksi vakuutusalan ja lisättäväksi liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan sekä hyvinvointialueet. Lisäksi kriminologisen tutkimuksen sijaan asetuksessa mainittaisiin Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Näillä muutoksilla työryhmä esittää, että neuvostossa tulee olla edustettuina ainakin oikeusministeriön, sisäministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalat samoin kuin kunnallishallinto, hyvinvointialueet, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, yhdyskuntasuunnittelu sekä elinkeinoelämä.

Rikosentorjuntaneuvoston asetuksen 3§ liittyen työryhmä esittää kappaleessa 2.4.1 tehdyn esityksen mukaisesti, että rikosentorjuntaneuvoston toimikausi pitenee kolmesta vuodesta neljään vuoteen ja että se asetetaan hallituskaudeksi.

Sihteeristö

Rikosentorjuntaneuvoston asetuksen 6§ liittyen työryhmä esittää, että neuvoston asettamiin jaostoihin ja työryhmiin voitaisiin nimetä sihteeri oikeusministeriön lisäksi muista neuvoston jäsentahoista.

Ehdotus rikosentorjuntaneuvoston uudeksi asetukseksi on liitteessä 1.

2.5 Työryhmän esitys rikosentorjunnan organisoinnista hyvinvointialueilla

Työryhmän tehtävänä oli valmistella rikosentorjuntatyön kytkeminen osaksi hyvinvointialueiden nykyisiä järjestämistehtäviä. Tämän suhteen työryhmä teki tiivistä yhteistyötä sisäisen turvallisuuden kansallisen yhteistoimintamallin paikallisen ja seudullisen turvallisuustyön kehittämistarpeet –painopisteryhmän kanssa (VN/6095/2021).

Mallia alueelliseen turvallisuusyhteistyöhön on aikaisemmin kehitetty mm. VN TEAS Matti –hankkeessa. Kyseinen tutkimushanke liittyi maakuntaudistukseen, mutta sen kariuduttua hankkeen aikana, keskityttiin hankkeessa luomaan yleisempi malli alueelliseen turvallisuusyhteistyöhön. Työn seurauksena syntyi turvallisuusympäristön muutosten seurantaan varten kehitetty ATT-malli (Alueellinen turvallisuuden tila), minkä tarkoituksena oli tukea alueellista turvallisuussuunnittelua sekä varautumista häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin. Työryhmä hyödynsi ATT-mallin loppuraporttia työssään. Keskeisenä esimerkkinä rikosentorjuntatyön kytkemisestä osaksi hyvinvointialueiden nykyisiä järjestämistehtäviä toimi Lapin alueellinen turvallisuusyhteistyö (Molarius ym. 2020).

Työryhmä huomauttaa, että rikosentorjuntaa on toteutettu jo vuosien ajan myös osana hyvinvointityötä (Sambou & Piispa 2017). Työryhmä pitää perusteltuna, että sen esittämä malli pohjautuu tähän laajempaan turvallisuus- ja hyvinvointinäkökulmaan. Esitetty malli mahdollistaa rikosentorjunnan toteuttamisen osana hyvinvointi- ja turvallisuustyötä sekä edistää alueellisen hyvinvointi- ja turvallisuustyön koordinoitua. Malli tukee myös tiedolla johtamista, edistämällä yhteisen tilannekuvan luomista hyvinvointi- ja turvallisuustyön tueksi.

Työryhmän esitykset rikosentorjunnan kytkemisestä osaksi hyvinvointialueiden nykyisiä järjestämistehtäviä ovat:

Esitys 1: Rikosentorjunta sisällytetään hyvinvointialueiden turvallisuussuunnitelmiin. Turvallisuussuunnitelman laatiminen on hyvinvointialueille vapaaehtoista, mutta suositeltavaa.

Esitys 2: Rikosentorjuntaa voidaan toteuttaa kokonaisvaltaisemmin koordinoimalla hyvinvointialueen turvallisuus- ja hyvinvointisuunnitelmien toimeenpanoa.

Esitys 3: Laaja-alaisen yhteistyön sujuvoittamiseksi, tehostamiseksi ja ylläpitämiseksi hyvinvointialueille nimetään turvallisuuskoordinaattori.

2.5.1 Rikksentorjunta hyvinvointialueiden turvallisuussuunnitelmissa

Työryhmä katsoo, että hyvinvointialueilla toteutettavaa rikksentorjuntatyötä tulisi toteuttaa osana laajempaa hyvinvointialuekohtaista turvallisuussuunnittelua. Vuosituhannen alussa kunnissa käynnistetyt rikksentorjuntasuunnitelmat ovat yhteistyön kehittyessä laajentuneet paikallisiksi turvallisuussuunnitelmiksi, joissa rikksentorjunnallisten toimien ja menetelmien osuus on edelleen merkittävä. Turvallisuussuunnittelun tavoitteena on ennalta ehkäistä ja torjua onnettomuuksia ja tapaturmia, rikksia sekä häiriöitä ja parantaa ihmisten turvallisuuden tunnetta¹. Erityisesti suurissa kaupungeissa on saatu hyviä kokemuksia turvallisuussuunnittelusta jo yli 15 vuoden ajalta. Turvallisuussuunnitelman laatiminen olisi hyvinvointialueille vapaaehtoista, mutta suositeltavaa. Hyvinvointialueilla on kuitenkin Sote-järjestämislain 6§:n mukaan velvollisuus laatia hyvinvointisuunnitelma, johon olisi myös mahdollista sisällyttää rikksentorjunnan näkökulmia.

Turvallisuussuunnittelu on pitkäjänteinen, järjestelmällinen ja koordinoitu prosessi paikallis- tai aluetason turvallisuuskysymysten ratkaisemiseksi eri toimijoiden yhteistyönä. Termillä ”turvallisuussuunnittelu” tarkoitetaan yhteisen toiminnan suunnittelun lisäksi suunnittelun perusteella toteutettavaa varsinaista toimintaa. Turvallisuussuunnittelussa alueen toimijat sopivat verkostomaisessa yhteistyössä yhdessä ja erikseen tehtävistä toimenpiteistä tunnistettujen turvallisuusongelmien ratkaisemiseksi tai vähentämiseksi. Turvallisuussuunnittelulla ohjataan hyvinvointialueen tai kunnan turvallisuustyötä, varmistetaan eri toimijoiden yhdensuuntainen toiminta, edistetään yhteisten resurssien hyödyntämistä ja vältetään päällekkäisyyksiä. Turvallisuussuunnittelu on ihmis- ja väestölähtöistä; sen tavoitteena on parantaa alueen asukkaiden ja yhteisöjen turvallisuutta sekä turvallisuuden tunnetta.

Paikallisen ja alueellisen turvallisuussuunnittelun kansallisissa linjauksissa (SM 2019) painotetaan, että vaikka turvallisuussuunnittelu ei ole millekään toimijalle lakisääteinen tehtävä, on se monelle toimijalle järkevä ja kustannustehokas tapa hoitaa erilaisia lakisääteisiä tehtäviään joko osin tai kokonaan. Näin ollen turvallisuussuunnittelua ei tule nähdä erillisenä tai lisätehtävänä, vaan kysymys on tavasta toteuttaa omia varsinaisia tehtäviä. Hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman tekeminen puolestaan perustuu lakiin (Sote-järjestämislain 6§).

Hyvinvointialueilla turvallisuussuunnittelu mahdollistaa kattavan yleiskuvan muodostamisen jo tehtävästä alueellisesta turvallisuustyöstä, mukaan lukien turvallisuuteen liittyvät strategiat, ohjelmat ja erilaiset hankkeet sekä käytettävissä olevan asiantuntemuksen. Turvallisuussuunnittelussa muodostettua ajantasaista hyvinvointialueen turvallisuuden

1 Lisätietoa: www.sisainenturvallisuus.fi ja www.rikksentorjunta.fi

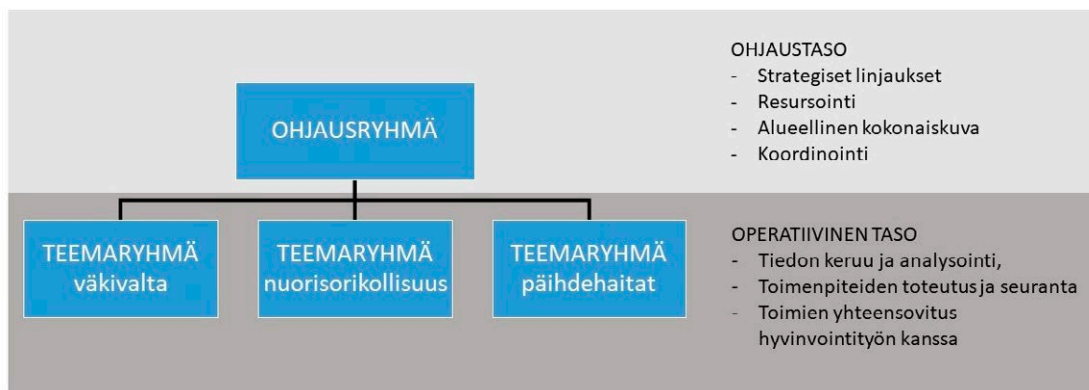
tilannekuvaa voidaan verrata jo käynnissä olevaan hyvinvointialueen turvallisuustyöhön ja puuttua tarvittaessa aukkopaikkoihin ja kehittämiskohteisiin. Turvallisuusviranomaisilla ja muilla hyvinvointialueen toimijoilla on tärkeää olla jaettu näkemys keskeisistä haasteista, näiden taustatekijöistä ja tarvittavista korjausliikkeistä.

Rikksentorjunta, kuten useimmat turvallisuusteemat edellyttävät poikkisektoraalista seuranta, ennakoitua ja toimenpiteitä. Tästä syystä sektorikohtaiset hankkeet ja työryhmät eivät kykene ilman turvallisuussuunnittelun kaltaista koordinaatiota hyödyntämään kaikkea potentiaaliaan kyseiseen teemaan liittyvän turvallisuusongelman ratkaisemiseksi tai vähentämiseksi. Lisäksi käytännössä on hyvin epätodennäköistä, että eri tahojen toimijat, kuten poliisi, kykenisivät osallistumaan aktiivisesti kaikkien toisistaan irrallisten sektorikohtaiset työryhmien ja hankkeiden toimintaan. Turvallisuussuunnittelussa eri tahojen osallistumista on helpompaa koordinoita ja priorisoida.

Työryhmän esittämä malli rikksentorjunnan sisällyttämisestä hyvinvointialueen turvallisuussuunnitteluun ei ole rakenteellisesti pakottava, joten se on sopeutettavissa hyvinvointialueiden erilaisiin tarpeisiin ja johtamisen rakenteisiin. Hyvinvointialueella mahdollisesti jo toimivia, vakiintuneita yhteistoimintarakenteita ja -prosesseja voidaan hyödyntää soveltuvin osin mallissa.

Kuviossa 1 esitetään, miten rikksentorjunta saataisiin osaksi hyvinvointialueen turvallisuussuunnitteluorganisaatiota. Kuviossa 1 ylempi taso muodostuisi turvallisuussuunnittelun ohjausryhmästä, minkä tehtävänä olisi mm. turvallisuustyön strategiset linjaukset sekä turvallisuustyön resursointi ja koordinointi. Alempi operatiivinen taso muodostuisi erilaisiin ilmiöihin keskittyvistä teemaryhmistä. Näitä olisivat myös erilaiset rikksentorjuntaan liittyvät teemaryhmät. Teemaryhmien tehtävänä olisi muodostaa työn tueksi ajantasainen tilannekuva kyseisestä ilmiöstä tutkimus-, tilasto-, ja asiantuntijatietoja hyödyntäen. Teemaryhmät myös suunnittelisivat ja toteuttaisivat teemaan liittyvät toimenpiteet, joissa tarvittaessa tehtäisiin yhteistyötä toisten teemaryhmien ja soveltuvilta osin hyvinvointialueen hyvinvointisuunnitelman vastuorganisaatioiden kanssa. Myös toimenpiteiden seuranta olisi teemaryhmien vastuulla. Rikksentorjuntaa toteutettaisiin eri teemaryhmissä, mitkä määräytyisivät alueellisten tarpeiden mukaan.

Kuvio 1. Suuntaa antava esimerkki, miten rikoksentorjunta saadaan osaksi hyvinvointialueen turvallisuussuunnitteluorganisaatiota

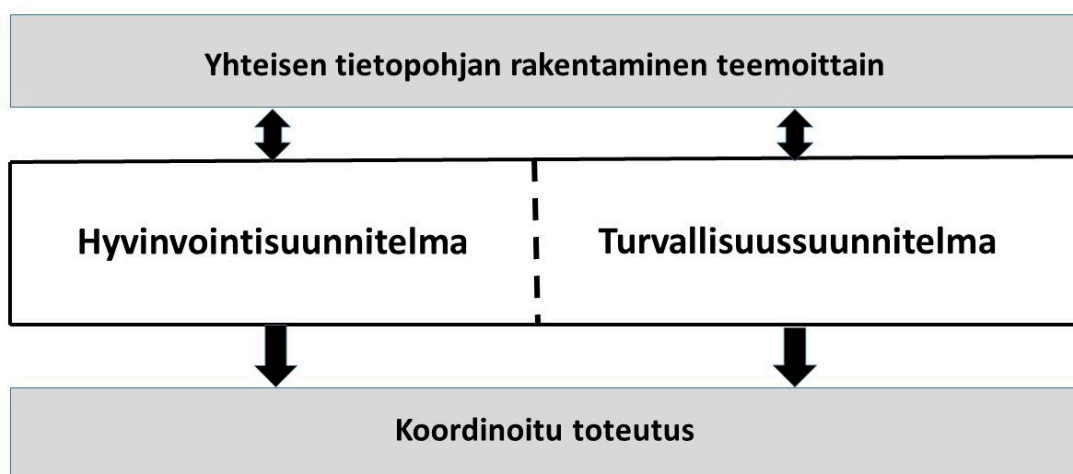
2.5.2 Suunnitelmien koordinointi tehostaa rikoksentorjuntatyötä

Työryhmä esittää, että Lapin alueellisessa turvallisuusverkostossa kehitetyn mallin mukaisesti hyvinvointialueilla koordinoitaisiin hyvinvointialueen turvallisuussuunnitelman ja hyvinvointisuunnitelman alaisten toimien toteutusta. Tämä olisi hyvinvointialueille vapaaehtoista. Hyvinvointialueuudistuksen tavoitteena on mm. parantaa sosiaali- ja terveystalveluiden saatavuutta, kustannustehokkuutta ja asiakaslähtöisyyttä. Työryhmän esittämä malli tukisi näitä tavoitteita ja vastaisi nykypäivän hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviin haasteisiin. Mallin myötä rikoksentorjunnallisia ongelmia voitaisiin lähestyä entistä kokonaisvaltaisemmin, koordinoimalla näiden kahden suunnitelman toimeenpanoa. Näin voitaisiin myös varmistaa, että hyvinvointialueen eri sektorit ja toimijat työskentelevät yhteisen tavoitteen eteen. Tämä olisi osaltaan seurausta parantuneesta yhteistyöstä ja viestinnästä eri organisaatioiden ja sidosryhmien välillä.

Malli mahdollistaa entistä kokonaisvaltaisemman lähestymistavan hyvinvointialueen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Yhteistyöllä voidaan saada myös erilaisia näkökulmia esimerkiksi rikollisuusongelmiin, mikä voi auttaa kehittämään toimivampia ratkaisuja ja strategioita, joita ei olisi muuten harkittu. Turvallisuussuunnitelman ja hyvinvointisuunnitelman toimeenpanon koordinoinnilla tavoitellaan myös säästöjä. Tämä olisi seurausta erityisesti päällekkäisen työn välttämisestä. Näin voidaan varmistaa, että käytössä olevia resursseja käytetään tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Työn edetessä ja yhteistyön kehittyessä, turvallisuus- ja hyvinvointityöstä vastaavien on mahdollista alkaa koota myös yhteistä tilannekuvaa työn tueksi, kuten kuviossa 2 on esitetty.

Malli mahdollistaa myös vaihtoehdon, missä hyvinvointisuunnitelma ja turvallisuussuunnitelma on yhdistetty yhdeksi suunnitelmaksi, joka sisältäisi myös rikosentorjunnan näkökulmat ja keinot.

Kuvio 2. Hyvinvointialueen turvallisuussuunnitelman ja hyvinvointisuunnitelman toimeenpanon koordinointi mahdollistaisi entistä kokonaisvaltaisemman lähestymisen rikosentorjuntaan.

2.5.3 Turvallisuuskoordinaattorin nimeäminen hyvinvointialueelle

Merkittävää lisäarvoa työryhmän esityksille 1 ja 2 saataisiin nimeämällä hyvinvointialueille turvallisuuskoordinaattorit. Suurten kaupunkien kokemukset ovat osoittaneet turvallisuuskoordinaattorin tai vastaan henkilön merkityksen turvallisuustyön koordinoinnin ja pitkäjänteisyyden kannalta. Turvallisuuskoordinaattori sujuvoittaisi ja tehostaisi laaja-alaista hyvinvointi- ja turvallisuusyhteistyötä koordinoimalla työtä.

Koordinaattoreille ja turvallisuussuunnittelun tueksi muutenkin tarvitaan jatkossa myös rikosentorjuntaa sekä sen menetelmiä koskevaa osaamista. Koulutusta tulee jatkossa edistää ja suunnitella, ja tämä on huomioitu uudessa asetuksessa rikosentorjuntaneuvostosta.

2.6 Esitys rikosentorjuntaneuvoston prioriteeteiksi

Kansallisen rikosuhritutkimuksen ja poliisin tietoon tulleen rikollisuuden perusteella työryhmä esittää rikosentorjuntaneuvoston ensi toimikauden prioriteeteiksi nuorisoriikollisuuden ja jengiytymisen sekä verkkoa hyödyntävän rikollisuuden torjuntaa. Näiden

kahden teeman lisäksi työryhmä esittää, että rikosentorjuntaneuvoston ensi toimikauden työssä korostuisi myös rikosentorjuntaosaamisen ja –tutkimuksen edistäminen. Rikosentorjuntaosaamiseen liittyen työryhmässä keskusteltiin, miten rikosentorjuntaneuvosto voisi omalta osaltaan edistää rikosentorjunnan kriminologista koulutusta yliopisto- ja ammattikorkeakoulutasoilla sekä kehittää hyvinvointialueiden ja kuntien turvallisuustyöhön osallistuvien asiantuntijoiden rikosentorjuntaosaamista. Tämän sisältäisi myös prosessi- ja vaikuttavuusarviointiin liittyvää koulutusta. Tutkimuksen edistämiseen liittyen työryhmässä keskusteltiin kansallisista kokonaisrikollisuuden osoitinjärjestelmistä, kuten rikosuhri- nuoris-, ja yritysuhritutkimuksista ja miten rikosentorjuntaneuvosto voisi edistää niiden jatkuvuutta ja alueellisen seurannan tarpeiden huomioimista. Päätöksen toimikautensa prioriteeteista tekee rikosentorjuntaneuvosto.

Nuorisoriikollisuus ja jengiytyminen

Vuodesta 2015 alkaen väkivaltarikollisuuden taso on kasvanut alaikäisten ja erityisesti alle 15- vuotiaiden ikäryhmissä, kun taas 18–29-vuotiaiden ikäryhmissä väkivaltarikollisuuden taso on pysynyt vakaana tai laskenut edelleen. Vuosina 2020 ja 2021 poliisin tietoon tuli erityisen paljon alaikäisten tekemiä vakavia väkivaltarikoksia. (Danielsson 2022.)

Rikollisuuden on kuitenkin havaittu keskittyneen pienelle osalle aktiivisia rikosentekijöitä, jotka tekevät suurimman osan rikoksista. Tämä pieni joukko tekee ensimmäiset rikoksensa jo nuorena, ja rikollisuus on yhteydessä muihin sosiaalisiin ongelmiin. Nuorten väkivaltaiset, usein toisiin nuoriin kohdistuvat ja sosiaalisessa mediassa jaetut teot ovat olleet runsaasti esillä mediassa, ja herättivät keskustelua ja huolen myös katujengeistä ja Suomen ajautumisesta kohti Ruotsin tilannetta. Nuorisoriikollisuutta ja jengiytymistä käsitellään yksityiskohtaisemmin kappaleessa 3.

Tietoverkkoja hyödyntävä rikollisuus

Tietotekniikkaan kohdistuvien rikosten osalta on tarjolla kattavammin viranomaistilastoja. Sisäisen turvallisuuden selonteon (Valtioneuvoston julkaisuja 2021:48) mukaan yrityksiin ja julkisiin yhteisöihin kohdistuneiden rikosten ohella erityisesti yksityisiin henkilöihin kohdistuneet tietomurrot, laajamittaiset huijaukset, kiristyksyet ja identiteettivarkaudet ovat kasvussa.

Tietoverkkoja hyödyntävän, kuten muunkin kyberrikollisuuden merkittävä haaste on piilorikollisuuden suuri osuus. Kattavamman tilannekuvan saamiseksi kyberrikollisuudesta, on tärkeää, että kyberrikollisuuden seuranta sisältyy kansallisiin kokonaisrikollisuuden seurantajärjestelmiin. Suomen kansallisista kokonaisrikollisuuden seurantajärjestelmistä kyberrikollisuutta kartoitetaan kansallisessa rikosuhritutkimuksessa ja kansallisessa yritysuhritutkimuksessa.

Kokonaisrikollisuustilastojen valossa haittaohjelmat sekä verkossa tapahtuvan häirinnän eri muodot (seksuaalinen häirintä, muu häirintä) ovat yleisimpiä verkossa tapahtuvia uhrikokemuksia. Yli puolet 15–74-vuotiaista suomalaisista on joutunut verkkorikoksen uhriksi vähintään kerran elämänsä aikana. Yli puolet (59 %) kansallisen rikosuhritutkimuksen vastaajista ilmoitti pelkäävänsä joutuvansa verkkorikoksen kohteeksi tulevan vuoden aikana. Verkkorikollisuuden pelko oli selvästi yleisempää kuin esimerkiksi katuväkivallan pelko (28 %). Lapsilla ja nuorilla kyberrikollisuuden uhrikokemukset näkyvät erityisesti kiusaamisessa ja seksuaalisessa häirinnässä. Noin 15 prosenttia 9-luokkalaisista on raportoinut joutuneensa sähköisen kiusaamisen uhriksi. Lisäksi kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä 16 prosenttia ja pojista 7 prosenttia oli kohdannut internetissä seksuaalista häirintää.

Nettipetokset eli tietoverkkoavusteiset petokset (TVA-petokset) ovat merkittävä ja kasvava ongelma Suomessa. TVA-petosten on tunnistettu liittyvän rikosnimikkeiltään rikoslain 36 luvun petosrikoksiin tai rikoslain 37 luvun maksuvälinepetos- ja maksuvälinerikoksiin, joiden tekopaikaksi poliisi on luokitellut internetin. Vuonna 2021 poliisille ilmoitettiin yhteensä 26 719 kpl TVA-petosta ja vuonna 2022 yhteensä 34 282 kpl TVA-petosta. TVA-petokset ja erityisesti tietyt petostyyppit ovat olleet ilmiö seurannassa Keskusrikospoliisissa. Erityisseurattavat rikostyyppit ovat pankkipetokset, HelpDesk-petokset, toimitusjohtajapetokset, sijoituspetokset sekä nigerialais- ja rakkauspetokset. Vuonna tehtiin yhteensä 2 700 rikosilmoitusta erityisseurattavista TVA-petoksista, joissa suomalaiset menettivät noin 47 miljoonaa euroa. Summa olisi voinut olla suurempikin, mutta pankit ja muut viranomaiset onnistuivat yhdessä estämään yli 25 milj. euron edestä varojen siirtoja rikollisille ja palauttamaan varat. Pankkien tilastoimissa tapauksissa ei ole mukana kaikkia huijausmuotoja. Piiloon jäävät myös ne tapaukset, joista uhri ei ilmoita pankkiinsa tai tee rikosilmoitusta poliisille. Tällaisten tapausten lukumäärää ja rahallista rikoshyötyä ei tiedetä tarkasti.

Kyberrikollisuuden kansainvälisyyden takia on vaikea kohdistaa rikosentorjunnallisia toimia suoraan rikosentekijöihin. Siksi on tärkeää keskittyä rikosenteko ympäristöihin ja potentiaalisten uhrien valistukseen. Huomionarvoista on myös, että tekoälyn käyttö erilaisten kyberrikosten tekemisessä on kasvussa.

3 Nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen vastaisten toimien koordinointi

Alaikäisten ja nuorten väkivaltaiset, usein toisiin nuoriin kohdistuvat ja sosiaalisessa mediassa jaetut teot ovat olleet runsaasti esillä mediassa. Keskustelua nuorisorikollisuudesta, katujengeistä ja jengien määritelmästä on käyty useiden viranomaisten aloitteesta. (Ks. esim. Heikinheimo 2022; Sambou & Hämäläinen 2023.) Joulukuussa 2022 eduskunnan oppositio teki hallitukselle välikysymyksen nuoriso- ja katujengirikollisuuden torjumisesta maahanmuutto- ja kriminaalipoliittisin keinoin (VK 6/2022 vp, eduskunta 2022). Nuorisorikollisuus, katujengit ja nuorten rikollisuuden ehkäiseminen olivat esillä myös kolmessa oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmän kokouksessa. Joulukuun kokouksessaan ministerityöryhmä käynnisti rikosentorjunnan organisointia sekä nuorisorikollisuuden ja katujengeihin liittymisen ehkäisemistä koskevia toimia selvittävän työryhmän (VN/32847/2022). Ministerityöryhmän näkemyksen mukaan Suomen tulee varautua siihen, että maa ei ajaudu Ruotsin tilanteeseen, ja siksi ilmiön ja katujengeihin ajautumisen ehkäisemiseksi ja niistä irrottautumiseksi tulee tehdä laajasti yhteistyötä ja tunnistaa tämän hetkisisissä toimenpiteissä olevia aukkoja.

Tarkastelemme työryhmän tehtävän rajauksen (luku 3.1) jälkeen nuorisorikollisuuden kehitystä, sen taustalla olevia tekijöitä ja lyhyesti myös jengeihin liittymisen taustalla olevia syitä (luku 3.2). Luvussa 3.3 on lyhyt katsaus pohjoismaisten vaikuttavien käytäntöjen esittelyyn. Luvussa 3.4 käydään läpi nykyistä lainsäädäntöä, käynnissä olevia ja edellisellä hallituskaudella 2019-2023 toteutettuja hankkeita, joista on noussut esille myös jatkotoimia vaativia tarpeita ja ehdotuksia. Raportin painopiste on toimeksiannon mukaisesti etsiä aukkoja, joihin ei ole vielä riittäviä ratkaisuja (luku 3.5). Työryhmän ehdotus jatkotoimista esitellään luvussa 4.

3.1 Työryhmän tehtävän rajaus

Lasten ja nuorten syrjäytymisen ja jopa vakavina väkivaltarikoksina ilmenevän pahoinvoinnin ja oireilun ennaltaehkäisy on tärkeää. Onnistunut puuttuminen varhaisessa vaiheessa on sekä inhimillisesti että taloudellisesti kannattavaa ja resurssien käytön kannalta järkevämpää kuin jo syntyneiden ongelmien korjaaminen. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin

edistämistä peruspalveluiden puitteissa, syrjäytymisen ehkäisemistä, mielenterveysongelmiin puuttumista sekä päihde- ja rikoskierteen katkaisemista ratkotaan jo monilla toimilla sekä valtionhallinnossa että kunnissa ja hyvinvointialueilla.

Sosiaali- ja terveysministeriön vuosille 2018-2025 laatimassa poikkihallinnollisessa Väki-
vallaton lapsuus –toimenpidesuunnitelman väliarvioinnissa yhtenä uutena avauksena toimenpidesuunnitelmaan sisällytettiin julkisessa tilassa tapahtuva alaikäisten eli alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten tekemä väkivalta ja sen ehkäisy, puuttuminen ja seuraukset (STM 2023:17).

Myös tämän työryhmän toimeksiannossa tavoitteena oli valmistella toimia, joilla voidaan ehkäistä nuorisoväkivaltaa, puuttua siihen sekä tukea nuorten rikollisuudesta irtautumista nykyistä tehokkaammin. Työryhmän toimeksianto sisältää myös jengirikollisuuden ehkäisemisen. Työryhmä päätyi rajaamaan toimeksiantonsa koskemaan nimenomaan rikosaktiivisempia, suuremman riskin nuoria, joille kasaantuu toistuvasti ja vakavia rikoksia, ja jotka ovat useimmiten iältään 18 vuotta täyttäneistä 29 vuoden ikäisiin. Suuren riskin nuoria voi kuitenkin olla myös alle 18-vuotiaiden ryhmässä, jopa alle 15-vuotiaissa, joten ikäraja ei voi olla liian kategorinen ja rajaava. Työtä ja palveluiden kehittämistä tulee ohjata se, että oikean riskin ja tarpeen mukaisesti jokainen lapsi ja nuori saa tilanteeseensa sopivan oikean palvelun rikosten uusimisen vähentämiseksi eli nuoren riskeihin ja tarpeisiin vastataan oikealla tavalla. (Andrews & Bonta, 2010).

Päällekkäisen työn välttämiseksi myöhemmin nimettävä rikosentorjuntaneuvosto ja Väki-
valtainen lapsuus- ohjelmatyötä edistävät Terveiden ja hyvinvoinnin laitos sekä sosiaali- ja terveysministeriö huomioivat soveltuvin osin toistensa tekemän työn tavoitteena kehittää yhteistyössä alaikäisten ja 18-vuotta täyttäneiden nuorten rikollisuuden ja rikosten uusimisen ehkäisyä ja vaikuttaviksi arvioituja toimintakäytäntöjä ja malleja.

Jotta kaikilla lapsilla on mahdollisuus saada tilanteeseensa sopivaa tukea, tarvitaan niin primaari-, sekundaari kuin tertiaaritason toimia oikealla tavoin kohdennetusti. Kuvioista 3 ilmenee, miten inhimillisiltä, yhteiskunnallisilta ja usein henkilöä kohden syntyviltä taloudellisiltakin kustannuksiltaan kalleinta on rikosten uusimisen ehkäiseminen, ja siksi kannattaa painopiste pitää mahdollisimman varhaisessa puuttumisessa.

Kuvio 3. Rikksentorjunnan tasot ja kustannuksien muutos

3.2 Nuorisorikollisuus ja sen taustalla olevat tekijät

3.2.1 Nuorisorikollisuuden ajallinen kehitys

Ihmisen elämänkaarella nuoruus on rikosaktiivisinta aikaa. Suomessa rikoksista epäiltyjen osuus on korkeimmillaan 18–20-vuotiaana, mutta vain pieni osa nuorista jatkaa rikoksia enää aikuisuudessa. Viime vuosikymmeninä nuorten rikoskäyttäytyminen on vähentynyt huomattavasti niin kyselyiden (Kaakinen & Näsi 2021) kuin viranomaistilastojenkin perusteella (esim. Haapakangas 2020). Myönteinen ilmiö on havaittu monissa muissakin korkean tulotason maissa (Baumer ym. 2021; Svensson & Oberwittler 2021). Kansallisesti edustavan Nuorisorikollisuuskyselyn mukaan vuonna 1995 yli kolmasosa (38 %) yhdeksäsluokkalaisista nuorista oli kyselyä edeltävän vuoden aikana varastanut, kun vuonna 2020 vastaava osuus oli alle puolet siitä (16 %). Tappeluun osallistuminen oli vähentynyt saman ajanjakson aikana 15 prosentista 8 prosenttiin. Sen sijaan kannabiksen käyttö oli jonkin verran lisääntynyt (4 % vs. 7 %). (Kaakinen & Näsi 2021.) Samansuuntaista kehitystä on havaittu Kouluterveyskyselyissä; ne osoittavat alkoholinkäytön merkittävän vähenemisen. (Knaappila ym. 2021.)

Viranomaistilastojen tarkastelu paljastaa, että syylliseksi epäiltyjen (Haapakangas 2020) ja rikoksesta tuomittujen (Tuominiemi 2021) nuorten määrät ovat vähentyneet. Laskusuunta näkyy myös syntymäkohorttien välisessä vertailussa: vuonna 1987 syntyneistä pojista 12,5 prosenttia oli saanut tuomion tai rangaistusmääräyksen ikävuosiin 17–18 mennessä, kun vastaava osuus kymmenen vuotta myöhemmin syntyneillä pojilla oli 9,7 prosenttia. Tyttöjen keskuudessa muutokset olivat vähäisempiä, mutta rikostasokin selvästi matalampi. (Ristikari ym. 2018.)

Aivan viime vuosina myönteinen kehitys on kuitenkin pysähtynyt. Viranomaisten tietoon tullut alaikäisten – erityisesti alle 15-vuotiaiden – tekemät ryöstöt ja pahoinpitelyt ovat lisääntyneet vuodesta 2015 alkaen. Keskusrikospoliisin selvityksen mukaan 15–17-vuotiaiden rikosepäilyjen väestöön suhteutettu taso kasvoi 32 prosenttia vuosina 2015–2021, 9–11-vuotiaiden 90 prosenttia ja 12–14-vuotiaiden peräti 134 prosenttia vuoden 2015 tasoon nähden. Lukumäärällisesti merkittävä kasvua havaittiin perusmuotoisia pahoinpitelyitä koskevissa epäilyissä, joiden absoluuttinen määrä nousi viiden vuoden ajanjaksolla hieman yli 1 800 rikosepäilystä lähes 3 500 rikosepäilyyn. Suhteellisesti eniten lisääntyivät törkeät ryöstöt sekä henkirikokset ja henkirikoksen yritykset. Selvityksen mukaan rikollisuus on lisääntynyt sekä ulkomaalaistaustaisten että suomalaistaustaisten nuorten keskuudessa. Osa väkivaltarikosepäilyjen lisääntymisestä voi selittyä ilmoitusalttiuden lisääntymisellä tai lainsäädännöllisillä muutoksilla. (Danielsson 2022.)

Uusimmassa, vuonna 2020 kerätyssä Nuorisoriikollisuuskyselyssä rikoskäyttäytymisen tai uhrikokemusten lisääntymistä ei havaita (Kaakinen & Näsi 2021). Tällä perusteella ei kuitenkaan voi päätellä, että väkivaltarikollisuuden kasvussa olisi kyse pelkästään ilmoitusalttiuden lisääntymisestä, sillä kyselyt eivät todennäköisesti tavoita kaikkein rikosaktiivisimpia nuoria. Myös Nuorisoriikollisuuskyselyssä myönteinen kehitys näyttää päättyneen: tuoreimmassa kyselyssä väkivaltaa tehneiden ja väkivallan uhriksi joutuneiden nuorten osuudet olivat samalla tasolla kuin neljä vuotta aiemmin. Toisaalta havainto siitä, että myöskään uhrikokemukset eivät ole kyselyissä lisääntyneet tukee tulkintaa siitä, että sekä lainvastaiset teot että suurelta osin myös uhrikokemukset kasautuvat pienelle ryhmälle nuoria. Valtaosalla nuorista menee siis edelleen hyvin. Seuraava Nuorisoriikollisuuskysely kerätään keväällä 2024.

3.2.2 Nuorisoriikollisuuden taustatekijät

Samalla kun nuorisoriikollisuus on vähentynyt, teot näyttävät kasautuneen yhä voimakkaammin pienelle rikosaktiivisten nuorten joukolla (Haapakangas 2020; Pitkänen ym. 2023). Samalla tutkimuksista on saatu viitteitä siitä, että rikoksia tekevät ryhmä olisi entistä valikoituneempi esimerkiksi perhetaustan perusteella (Knaappila ym. 2019; Ruotsissa

Nilsson ym. 2017). Vaikuttaa siis siltä, että rikollisuus on vähentynyt erityisesti hyväosaisten nuorten keskuudessa, mutta myönteinen kehitys ei ole ulottunut samalla tavalla sosioekonomisesti huono-osaisten perheiden lapsiin.

Rikoskäyttäytyvät nuoret ovat tyypillisesti sosioekonomisesti huono-osaista perheistä – mitataanpa sitä sitten työttömyydellä, pienituloisuudella tai heikolla koulutuksella. Suonpää ym. (2023) toteavat, että pohjoismaisissa tutkimuksissa ei löydy tukea ajatukselle siitä, että perheen tulotaso olisi syy-seuraussuhteessa nuorten rikollisuuteen vaan pikemminkin näyttää siltä, että taloudellisesti huono-osaisille perheille kasautuu laaja-alaisesti erilaisia riskitekijöitä. Monet toistuvasti rikoksia tekevät nuoret ovat myös lastensuojelun asiakkaita (esim. Kääriälä 2020).

Perhetaustaan liittyvän huono-osaisuuden rinnalle on nostettu muita, yksilöön liittyviä riskitekijöitä, kuten käytösongelmat, psykiatriset häiriöt, päihderiippuvuus, hyperaktiivisuus ja kognitiiviset vaikeudet (esim. Elonheimo 2010; Schwartz ym. 2015). Nämä yksilötekijät lisäävät samanaikaisesti sekä rikollisuuden että syrjäytymisen riskiä. Suonpään ym. (2023) selvitys löysi tukea sille, että työn ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen nuoruusiässä kasvattaa rikoskäyttäytymisen riskiä entisestään eikä yhteys selity pelkästään edellä kuvatuilla taustatekijöillä. Nuoren oma NEET-status (Not in Employment, Education or Training) on siis selkeä rikollisuuden riskiä kasvattava tekijä.

3.3 Katsaus jengirikollisuuteen, taustasyihin ja vaikuttaviin keinoihin

3.3.1 Katujengit ja liittymisen syyt

Rikollisen käyttäytymisen taustalla olevien tekijöiden ymmärtäminen on tärkeää, jotta rikoksia ehkäisevät toimet kohdentuvat oikein riskiryhmiin ja ympäristöihin. Työryhmän tehtävä oli kartoittaa aukkokohtia sekä nuorisorikollisuuden ehkäisemisestä, mutta myös katujengeistä ja siitä, miten ehkäistä nuorten ja erityisesti maahanmuuttajataustaisten nuorten liittyminen jengeihin, heidän rekrytoitumisensa järjestäytyneen rikollisuuden piiriin. Koska työryhmän tuli huomioida erityisesti jengirikollisuuden ja jengien käyttämän väkivallan eskaloitumisen ehkäiseminen ja Ruotsin tilanteen välttäminen, esitellään aluksi muutamia määritelmiä.

Yhdessä kokoontuvia nuoria tai yhdessä rikoksia tekeviä nuorten ryhmiä ei pidä sekoittaa katujengeihin. Katujengejä ei puolestaan pidä sekoittaa järjestäytyneen rikollisuuden ryhmiin, joissa hierarkkiset suhteet ovat ilmeiset. Katujengissä kyse on aina vähintään kolmen hengen ryhmästä, jonka jäsenet tyypillisesti ovat hyvin tietoisia siitä, että muodostavat

oman ryhmänsä, ja viestivät siitä usein erilaisin tunnusmerkein, logoin tai tatuoinnein. Katujengien jäsenet ovat tyypillisesti nuoria aikuisia, Suomessakin yleensä jo yli 20-vuotiaita. Euroopassa on viime aikoina kiinnitetty huomiota siihen, että katujengien jäsenten ikä olisi nuorentunut. Nuorten katujengeille tyypillistä on rikollisen toiminnan jatkuvuus ja kesto, ja ns. katuorientaatio. Jengiläiset eivät pidä rikollista toimintaansa salassa vaan toimivat näkyvästi kaduilla, asuinalueilla ja julkisissa tiloissa sekä hakevat näkyvyyttä, kilpailevat ja keräävät mainetta myös sosiaalisessa mediassa. Katujengin määritelmän viides kriteeri ja osa jengin identiteettiä ovat laittomat teot ja väkivallan käyttö. Katujengeille on tyypillistä rikosten tekemisen lisäksi uhka yleiselle turvallisuudelle ja turvattomuuden tunteen aiheuttaminen sivullisille. Väkivaltaa käytetään rikoksissa, mutta myös jengien välisessä kilpailussa, kostona, kontrolloinnissa, rangaistuksena sisäisten sääntöjen rikkomisesta, tai jengin uskottavuuden, identiteetin ja statuksen vahvistamiseksi. Edellä esitettyjen viiden katujengiä määrittävän rajauksen lisäksi esille on nostettu alueellisuuden ja etnisyyden elementit. Suomessakin katujengit paikantuvat tiettyyn alueeseen tai lähiöön, jonka kontrollista he voivat kilpailla, tai jengi pyrkii esimerkiksi ottamaan haltuunsa alueen huumekaupan. (Ks. myös Sambou ym. 2023; Sambou & Hämäläinen 2022; EUCPN 2022.)

Pääosalla katujengien jäsenillä myös Suomessa on etninen tai maahanmuuttajatausta. Etnisyys, maahanmuuttajatausta ja kulttuuriset tekijät aiheuttavatkin ehkä eniten keskustelua jengeihin liittymisen syistä. Näiden suhde on kompleksinen, mutta tutkimuksissa ei ole havaittu kausaalista linkkiä, joka osoittaisi etnisyyden olevan syy ryhtyä rikoksiin ja liittyä jengeihin. (Ks. myös Danielsson 2022.) Sen sijaan tutkimukset ovat osoittaneet, että etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvilla nuorilla on muihin verrattuna useammin tyypillisiä rikollisuuden taustatekijöitä kuten matala koulutus, pienet tulot ja heikko sidos työmarkkinoihin. Tutkimusnäyttö näiden sosioekonomisten tekijöiden yhteydestä rikollisuuteen on kuitenkin vähäistä, eikä niiden roolia ole selvitetty erityisesti etnisiin vähemmistöryhmiin liittyen. Pohjoismaisissa tutkimuksissa koulutuksen ja työn ulkopuolella oleminen näytetään kuitenkin rikoskäyttäytymistä lisäävänä tekijänä (Suonpää ym. 2023), ja huomio on relevantti myös etnisten vähemmistöryhmien kannalta. Etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat nuoret kohtaavat myös enemmän syrjintää. Syrjinnän ehkäisyyn ja koulutukseen ja työhön kiinnittymiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Tutkimuksissa on koottu syitä nuorten ryhmittymisiin tai katujengeihin hakeutumiseen. Ryhmä voi vastata yksilön perustaviin psykososiaalisiin, kuten yhteenkuuluvuuden ja arvoituksen tarpeeseen, mutta se voi toimia myös sosiaalisen statuksen ja materiaalsen hyödyn lähteenä. Kun nuori ei ole kiinnittynyt kouluun, opetustoimen palveluihin, perhetilanne on haastava tai nuori ei muuten ole löytänyt paikkaansa yhteiskunnassa, voi jengi tarjota uuden yhteisön kouluyhteisön tilalle. (Wood & Alleyne 2010). Tutkimuksissa katuväkivalta ja nuorten ryhmäytyminen on liitetty yksilöiden, perheiden ja sosiaalisten ryhmien syrjäytymiseen ja päätymiseen yhteiskunnan rakenteiden ja mahdollisuuksien ulkopuolelle.

Näin rikolliset verkostot ja katujengit vastaavat tarpeisiin, joita yhteiskunnan muut instituutiot eivät tyydytä. (Vigil 2002; Wood & Alleyne 2010; ks. myös STM 2023:17 ja EUCPN 2022.)

Sosiaalinen media voi kannustaa väkivaltaisen kuvamateriaalin tuottamiseen ja levittämiseen. Älypuhelimet mahdollistavat väkivaltatilanteiden kuvaamisen ja välittömän levittämisen, ja materiaali saavuttaa nopeasti laajan yleisön, minkä moni nuori voi kokea palkitsevana. Internetistä ja sosiaalisesta mediasta löytyy väkivaltaista kuvamateriaalia ja foorumeja, joiden sisältö on kokonaisuudessaan väkivallan ja rikosten esittämistä. Osa kuvauksista välitetään suorana. Jatkuva altistuminen väkivaltaiselle kuvamateriaalille madaltaa väkivallan käyttöönottoa ja voi aiheuttaa nuorelle sosiaalista painetta väkivallan käytölle. (Irwing-Rogers & Pinkney 2017.) Danielssonin (2022) mukaan kuvaaminen on pahoinpitelyrikosten yhteydessä nopeasti lisääntynyt Suomessakin.

3.3.2 Pohjoismaisia toimia jengiytymisen ehkäisemiseksi ja jengistä irtautumiseksi

Katujengeihin liittyvän rikollisuuden ja sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseen on käytössä tutkimuksellisesti arvioituja keinoja ja toimintatapoja, joilla voidaan ehkäistä ja vähentää katujengien tekemiä rikoksia ja niistä aiheutuvia haittoja. Osalla toimista ehkäistään jengin jäseneksi rekrytoitumista ja jengiin kiinnittymistä. Toinen lähestymistapa on saada jengin jäseneksi päätyneet nuoret pidättäytymään väkivallan käytöstä. Kolmantena keinona voidaan tukea jengeistä ja rikollisesta elämäntavasta irrottautumista. Lisäksi lainsäädännön muutokset, rikosoikeusjärjestelmän ja poliisin reaktiiviset ja repressiiviset toimet ovat tapoja puuttua katujengien toimintaan. (EUCPN 2022; Sambou ym. 2023)

Työryhmän työskentelyn tueksi tilatussa selvityksessä koottiin kirjallisuuskatsaus arvioiduista, Ruotsissa ja Tanskassa toteutetuista toimenpiteistä, jotka sisälsivät erilaisia kriminaalipoliittisia toimia aina lainsäädäntöuudistuksista ja poliisin toiminnasta moniammatillisiin, esimerkiksi sosiaalitoimen toteuttamiin ennaltaehkäiseviin työmuotoihin, jotka kohdistuvat lapseen tai nuoreen, perheeseen, yhteisöön tai alueeseen.² Selvitykseen valitut ohjelmat tai interventiot kohdistuivat suoraan tai välillisesti jengeihin, järjestäytyneeseen nuorten rikollisuuteen, vakavaan nuorisorikollisuuteen tai -väkivaltaan, tai

2 Arvioinnilla tarkoitettiin selvityksessä sekä määrällisiä vaikutustenarviointeja että laadullisia prosessi-arviointeja. (Ks. Rummens ym, 2016.) Ruotsi ja Tanska valittiin kohteiksi, koska ne ovat Suomen näkökulmasta yhteiskuntapoliittisesti vertailukelpoisia pohjoismaita, joissa jengirikollisuus on ollut näkyvä ongelma 2000-luvulla.

rikollisuuteen haavoittuvilla alueilla. Selvityksessä käsiteltiin moniammatillisia ehkäiseviä toimia, poliisin toimenpiteitä, kuntoutusta ja terapiaa, muita ehkäiseviä toimia, nuorisolle suunnattuja seuraamuksia ja nuorisorangaistusta sekä exit-ohjelmia. (Villman ym. tulossa).

Aineiston pohjalta voidaan todeta, että tilastollista, vahvoilla asetelmilla tehtyä vaikuttavuustutkimusta on olemassa niukasti. Heikommilla asetelmilla havaittuja vaikutuksia tulee pitää suuntaa antavina, ja toimenpiteiden vaikuttavuudesta tarvitaan lisää tutkimusta. Vaikuttavuutta ei ole myöskään aina havaittu, vaikka prosessiarviolla olisikin havaittu hyviä tuloksia. Tilanne on jokseenkin samanlainen myös Suomessa.

Tanskasta ja Ruotsista selvitykseen kootut moniammatilliset ehkäisevät aloitteet Tanskan Nuorisoneuvottelua (Ungesamråd/Youth Consultations) lukuun ottamatta perustuvat vapaaehtoisuuteen. Nuorisoneuvottelussa viranomaiset keskustelevat ja harkitsevat tarvearvioinnin perusteella ja yhdessä nuoren kanssa, mikä olisi alaikäiselle sopiva rangaistus. Tulosten mukaan nuorten rikollisuus on vähentynyt alaikäisillä tilastollisesti merkittävästi, ja varsinkin silloin, kun tuomioistuimien ja nuorisoneuvottelun yhdessä sopivat asianmukaisesti rangaistuksesta.

Ruotsissa toteutettu moniammatillinen työ (Sociala insatsgrupper SIG/Community Intervention Team) on myös laajan viranomaisverkoston yhteistä arviointia nuoren tukemiseksi irti rikoksista. Palvelujen sisällöt kuitenkin vaihtelivat eri kunnissa ja niiden kohderyhmät vaihtelivat rikosten vakavuuden ja tekijöiden iän suhteen. Kahden vuoden seuranta-ajalla ei pystytty varmasti osoittamaan työmuodon vaikuttavuutta, sillä samanlaisia tuloksia huomattiin niiden nuorten kohdalla, jotka olivat saaneet vain normaalin sosiaalipalvelun puitteissa annettua tukea. Suomessa niitä voisi alustavasti verrata lähinnä ankkuritoimintaan tai toistuvasti ja vakavia rikoksia tekeville nuorille suunnattuun nuorten toimintamalliin.

Villman ym. (tulossa) pohtivat tulosten perusteella alustavasti, että kaikkein korkeimman riskin nuoret eivät välttämättä kiinnity interventioihin. Nuorten ohjautuminen interventioon riippuu myös nuorten tunnistamisesta ja nuoria "etsivästä työstä". Olennaista on lisäksi se, miten nuoren tarpeet ja riskit saadaan parhaiten selvitettyä, jotta hänelle voidaan kohdentaa oikeita palveluita. Erityisesti moniammatillisiin ehkäiseviin toimiin liittyen voidaan todeta, että vastaavat haasteet on tunnistettu myös Suomessa pilotoiduissa toistuvasti ja vakavia rikoksia tehneille suunnatussa monialaisessa työssä. Osa haasteista koskee myös ankkuritoimintaa. Tulosten voidaan Suomen kannalta kuitenkin tulkita rohkaisevan moniammatillisten työtapojen käytön jatkamista. Työmuodoissa on mahdollista kehittää korkeamman riskin nuorten tavoittamista, ja että heitä voitaisiin huomattavasti enemmän motivoida ja selvittää mahdollisia "osallistumiskannustimia". Nuorisoneuvottelun tavoitteena oli löytää nuoren tarpeisiin vastaavaa, monimuotoista ja kokonaisvaltaista tukea seuraamuksen rinnalle. Yksi "suuremman riskin" nuorten palveluihin kiinnittymistä

mahdollisesti heikentävä tekijä saattaa olla se, että poliisi on mukana interventiossa. Tämä havainto liittyi erityisesti Exit-tyyppisiin, jo vakavasti jengeissä mukana olevia nuoria koskeviin toimiin.

Tanskaa ja Ruotsia koskeva aineisto tuottaa mielenkiintoista tietoa siitä, miten nuorille suunnattuja seuraamuksia voitaisiin kehittää entistä enemmän siten, että niihin sisällytetään nykyistä enemmän rikoksetonta elämäntapaa tukevia elementtejä. Ruotsissa on kokeiltu nuorisolaitoksissa ja erityiskodeissa toimeenpantavia vapausrangaistuksia. Sen vaikutukset saattavat perustua ensiksikin jo aikaisemmin heränneeseen ja osoitettuun haluun muutoksesta, joka on mahdollistanut tuomion suorittamisen avoimemmissa olosuhteissa, mutta myös siihen, että avoimemmissa olosuhteissa rangaistuksen suorittaneet nuoret näyttävät uusivan rikoksensa harvemmin vapautumisen jälkeen. Ruotsin yhdyskuntapalveluun verrattavat kuntouttavat ohjelmat ovat taas olleet sisällöltään niin erilaisia, ettei niiden vaikuttavuudesta näytä olevan juuri näyttöä.

Myös Tanskan nuorisorikoslautakunta (tuomari, poliisi ja sosiaalityön edustus) kohdentaa yksilöllisiä toimia vakavista väkivaltarikoksista tuomituille lapsille ja nuorille, ja kunnan velvollisuus on panna toimeen lautakunnan päätös. Toiminta on suunnattu suuressa rikosrikissä oleville nuorille. Toistaiseksi lautakunnan määräämät ehkäisy- ja kuntoutusohjelmat ovat olleet lyhyitä. Syy siihen saattaa olla, että nuoret ovat täyttäneet 18-vuotta. Noin kolmannes palasi 3 vuoden toimintajaksolla takaisin lautakuntaan, reilu 10 prosenttia useammin kuin kerran. Asiakastyytyväisyys oli kuitenkin hyvä.

Ruotsissa käytössä on ollut useita poliisin aloitteesta käynnistettyjä toimia, joilla lisäresurssia on annettu haavoittuville alueille, rikollisverkostojen ja jengiväkivallan kanssa työskentelyyn. Pohjoismaisia rikosentorjuntatoimia koskevassa selvityksessä havaittiin, että tämä lisäsi ase- ja huumerikosten paljastumista, mutta ei välttämättä asukkaiden turvallisuudentunnetta. Vaikutukset olivat sidoksissa rahoituksen pituuteen, ja haavoittuville alueille suunnattujen rahoitusten tuli olla pitkäaikaisia. Poliisin merkittävästi lisääntyneet resurssit ovat vahvistaneet rikosoikeusjärjestelmän luomaa rangaistuksen pelotevaikutusta, joka oli läsnä esimerkiksi Malmön mallissa (Järjestys ja turvallisuus). Tärkeää on myös lähipoliisimallinen poliisitoiminta, jossa tunnistetaan nuorisosensitiivinen lähestymistapa.

Pohjoismaisesta aineistosta tehdään lisää nostoja rikosentorjuntaneuvoston työn käynnistyttyä sekä katsotaan niiden sovellettavuutta ja kehittämistarpeita Suomen tilanteeseen nähden.

3.4 Meneillään olevat toimet hyvinvointia tukemassa ja nuorisorikollisuutta ehkäisemässä

Lapsen ja nuoren kehityksen turvaamisessa läheisillä (vanhemmat, muut sukulaiset, ystävät jne.) on keskeinen rooli. Harrastustoiminnan lisäksi palveluverkosto tukee lapsen ja nuoren kasvuolosuhteita. Tähän verkostoon kuuluvat mm. varhaiskasvatus, koulu, opiskeluhoito, nuorisotyö sekä sosiaali- ja terveydenhoito. Lapsen ja nuoren kasvua ja kehitystä tukevan työn, joka joskus vaatii myös monialaista yhteistyötä, tulee toteutua paikallisella tasolla.

Rikoksia ehkäisevä ja rikoskierteen katkaisuun pyrkivä työ ei etene yhden viranomaisen toimin, vaan vaatii yhteistyötä. Hallinnonalarajat ylittävä työ vaatii kuitenkin sitä tukevan yhteistyön niin alueellisella tasolla (yli erilaisten organisaatioiden käyttämien maantieteellisten rajojen) kuin valtakunnallisesti. Seuraavaksi avataan hallinnonalojen yhteistyöhön velvoittavaa lainsäädäntöä.

3.4.1 Lainsäädännön velvoittama työ

Alla on koottuna ne toimet, joilla lainsäädännöllä voidaan monialaisesti vaikuttaa väkivaltaan, sitä ehkäisten ja nuorten kasvuoloja vahvistaen. Työssä on mukana sekä viranomaisia että järjestöjä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa nuorisolain mukaan nuorisopolitiikasta, mutta lähes kaikilla ministeriöillä on oma, keskeinen roolinsa nuorten hyvinvoinnin edistämässä. Aluetasoisista yhteistyötä edellyttävät muun muassa nuorisolaki, sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki.

- Nuorisolain (9 S) mukaisesti kunnalla on oltava nuorten ohjaus- ja palveluverkosto paikallisten viranomaisten monialaisen yhteistyön suunnittelua ja kehittämistä varten. Verkosto voi olla myös useamman kunnan yhteinen. Verkoston tehtävänä on mm. koota tietoja nuorten kasvu- ja elinoloista paikallisen päätöksenteon tueksi sekä edistää nuorille suunnattujen palveluiden yhteensovittamista ja tiedonvaihdon sujuvuutta. Verkoston kohderyhmänä ovat kaikki kunnassa asuvat alle 29-vuotiaat nuoret. Lasten ja nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta säädetään nuorisolain (1285/2016) 24 §:ssä. (21.5.2021/419).
- Lastensuojelulain (417/2007) 12 §:ssä säädetään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista. Sen mukaan kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi kunnan tai kuntien toimintaa koskeva suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan

kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelman tulee sisältää suunnittelukaudelta tiedot mm. lasten ja nuorten kasvuoloista ja hyvinvoinnin tilasta sekä yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisten sekä lapsille ja nuorille palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä. Suunnitelman tarkoitus on laajemminkin lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukeminen ja yhteistyön edistäminen eri toimijoiden välillä. Hyvinvointialueen on laadittava lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi hyvinvointialueen toimintaa koskeva alueellinen lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, joka hyväksytään hyvinvointialueen aluevaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Sote-uudistus haastaa kunnat ja hyvinvointialueet luomaan uudenlaisen yhteistyön lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja turvaamiseksi, koska osan lapsille ja nuorille tärkeistä toiminnoista järjestää jatkossa edelleenkin kunta ja osan hyvinvointialue/joissain tilanteissa useammat hyvinvointialueet yhdessä. Kunnilla ja hyvinvointialueella tulee jatkossakin olemaan lakisääteinen velvollisuus tehdä yhteistyötä ko. suunnitelman laatimisessa.

- Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 8 § velvoittaa hyvinvointialueiden ja kunnan viranomaisia yhteistyössä seuraamaan ja edistämään erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä poistamaan epäkohtia ja ehkäisemään niiden syntymistä. Lain mukaisesti erityisestä tuesta vastaavien viranomaisten on välitettävä tietoa asiakkaiden kohtaamista sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille. Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on erityisesti kiinnitettävä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin. Sosiaalihuoltolain 9 § velvoittaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseen ja edistämiseen. Hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä. Sosiaalihuollosta vastaavan viranomaisen on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin hyvinvointialueen asukkaille ja hyvinvointialueella toimiville yhteisöille.
- Poliisilain (1-luvun 1§) mukaisesti poliisin tehtävänä on rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Tehtävästä suoriutuakseen poliisi toimii yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. Ankkuritoiminta on tutkimukselliseksi hyväksi todettu moniammatillinen yhteistyömuoto ja toimintamalli, kohdistuen varhaisessa vaiheessa nuorten (alle 18-vuotiaiden) hyvinvoinnin edistämiseen, rikosten ennalta ehkäisemiseen ja jo alkaneen rikoskierteen

katkaisemiseen (ks. lisää 3.5.2.3). Ankkuritoiminta järjestetään paikallisesti tai alueellisesti siten, että se vastaa alueen tarpeisiin ja erityispiirteisiin, perustuen yhteisille kansallisille toimintaperiaatteille ja tavoitteille. Moniammatillinen yhteistyö perustuu yhteisesti sovittuihin ja pysyviin rakenteisiin.

- Kuntalaki (26 §) velvoittaa kunnanhallituksen asettamaan nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi nuorisovaltuuston, jolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa asioissa, joilla on merkitystä asukkaiden hyvinvointiin, terveyteen, opiskeluun, elinympäristöön, asumiseen tai liikkumiseen sekä muissakin asioissa, joiden nuorisovaltuusto arvioi olevan lasten ja nuorten kannalta merkittäviä. Nuorisovaltuusto tulee ottaa mukaan lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen kunnassa.

3.4.2 Kansallisen tason ohjelma- ja hanketyö

Nuorten rikollisuuden ja väkivallan vähentämiseen liittyviä, hallintokuntarajat ylittäviä hallitusohjelmaan 2019-2023 kytettyjä ja muulla ohjelmatyöllä toteutettavia toimia ja ohjelmia kuvataan seuraavassa. Osa työstä on siis selkeästi määräaikaista ja sidoksissa hallitusohjelmaan:

- Valtakunnallinen nuorisotyön ja –politiikan ohjelma, VANUPO. Valtioneuvoston hyväksymä periaateohjelma, joka sisältää hallituskauden nuorisopoliittiset tavoitteet kaikilta valtionhallinnon sektoreilta. VANUPO:n 2020-2023 tavoitteena on nuoren merkityksellinen elämä ja osallisuus yhteiskunnassa. VANUPO:n valmistelu on käynnissä vuosille 2024-2027.
- Kansallinen lapsistrategia yhdistää eri hallituskausilla tehtävää työtä³. Kansallisen lapsistrategian ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma valmistui syksyllä 2021⁴ ja ensimmäinen seurantakertomus keväällä 2023⁵. Kansallinen

3 Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea (2021) Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisu 2021:8. Helsinki: Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162864/VN_2021_8.pdf?sequence=4&isAllowed=y

4 Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston periaatepäätös. (2021) Helsinki: Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163541/VN_2021_81.pdf?sequence=4&isAllowed=y

5 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen (2019-2023) seurantakertomus kansallisen lapsistrategian toimeenpanosta. (2023) Helsinki: Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164767/VN_2023_23.pdf?sequence=7&isAllowed=y

lapsistrategia sisältää kirjauksia väkivallan vastaisesta työstä. Ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma sisälsi useita väkivallan vastaiseen työhön tähdännyttä toimenpidettä.

- Väkivallan vastaiset toimintaohjelmat, mm. Väkivallaton lapsuus – toimenpideohjelma 2020–2025 (STM 2019:27) ja toimeenpanosuunnitelma (STM 2021:17) sekä Istanbulin (STM 2022:7) ja Lanzaroten sopimusten kansalliset toimeenpanosuunnitelmat (STM 2022:8). Väkivallaton lapsuus – ohjelman väliraportointiin (STM 2023:17) lisättiin yhtenä uutena avauksena julkisessa tilassa tapahtuva alaikäisten lasten ja nuorten tekemä väkivalta ja sen ehkäisy, puuttuminen ja seuraukset. STM ja THL:n koordinoiman [Lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn ohjausryhmän](#) työn yhteydessä edistetään erityisesti primaariprevention toimia katuväkivallan vastaisessa työssä. (STM 2023:17, 366.) Tarvittaessa hyvinvointialueiden, kuntien ja muiden toimijoiden ennalta ehkäisevä työtä tukemaan perustetaan monialainen alatyöryhmä.
- Selvitys syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten turvallisuuspääoman edistämisestä (SM 2023:11). Selvityshenkilö esitti tilannehuonetta, jonka kautta rahoitettaisiin uutta, kustannusvaikuttavaksi todettua poikkihallinnollista kenttätöitä sekä seurattaisiin keskeisten turvallisuuspääomaan liittyvien ilmiöiden kehittymistä. Tilannehuone ehdotettiin valtioneuvoston tukena toimivan ministerityöryhmän alle, sen kautta ohjattaisiin rahoitusta kokonaisinterventioiden kokeiluvaiheelle ja seurattaisiin vaikuttavuutta. Tilannehuone valmistelisi vaikuttaviksi osoittautuneiden kokonaisratkaisujen juurruttamista pysyväksi toiminnaksi ja koordinoisi turvallisuuspääomaa. Lisäksi esitettiin, että lasten ja nuorten turvallisuuspääoman vahvistamiseksi varataan hallituskaudella 2023–2027 yhteensä 30 miljoonaa euroa ja varaudutaan seuraavalla hallituskaudella rahoituksen kasvattamiseen, mikäli kenttätöille on kysyntää ja se osoittautuu vaikuttavaksi. Varoja tulisi käyttää vain turvallisuuspääoman vahvistamiseen, eli niiden tietojen ja taitojen vahvistamiseen varhaisnuoruudessa, jotka auttavat kohtaamaan turvallisuusriskejä ja ennalta ehkäisemään riskikäyttäytymistä. Kokonaisinterventiot tulisi kohdentaa alueille, joilla on havaittu merkittäviä haasteita ja joissa asuu vähintään 5000 alle 15-vuotiasta lasta tai nuorta.
- Oikeusministeriöllä oli hallituskaudella 2019–2023 rahoitus rikosten ennaltaehkäisyhankkeeseen (VN/10989/2019). Rahoituksella on pilotoitu Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallia neljällä paikkakunnalla ja rahoitus jatkuu 4/2024 asti osittain siirtyneellä rahoituksella ja lisätalousarviossa vuodelle 2023 myönnetyllä rahoituksella. Toimintamallin pilotointiin liittyy arviointitutkimus. Hankkeeseen liittyen on toteutettu myös väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneille suunnattuja kuntoutusohjelmia.

Lisäksi ohjelmia on ollut omasta lapsisuuntautuneisuudestaan huolestuneille. Hankkeessa on valmisteltu laajassa verkostossa myös koulutuspaketti hyvinvointialueiden sote-ammattilaisille rikoksia tehneiden nuorten kohtaamiseen ja erityispiirteiden huomioimiseen. Koulutuksen toteuttaa Aseman Lapset ry. (OM 2023:19.)

- Lapsiystävällisellä Barnahus-Lasta –toiminnalla kehitetään ja juurrutetaan kaltoinkohtelun ja seksuaalisen hyväksikäytön vastaisen työn mallia. Työtä tehdään yliopistollisten keskussairaaloiden alueilla toimivien aluekoordinaattoreiden ja kaikkien käytännössä tätä työtä tekevien toimesta. Alueitasolla tehtävää työtä tuetaan valtakunnallisten koordinaattoreiden avulla; heitä on THL:ssä, poliisihallituksessa ja syyttäjävirstossa. Juurtumista tuetaan vuoden 2025 loppuun asti ulottuvalla erillisellä valtionavustuksella (2,8, milj €/vuosi). Työtä ohjataan ministeriöiden/hallinnonalojen yhteisesti, STM:n asettaman ohjausryhmän avulla. Toimijoiden yhteinen sivusto www.barnahus.fi kokoaa mm. eri ammattilaisille suunnattua koulutusmateriaalia. Olennaisinta on kaikilla tasoilla niin yhteen sovitettu työ, että se näyttäytyy lapselle/nuorelle parhaana mahdollisena toimintana vaikeassakin tilanteessa.
- Barnahus-työ on osa OT-hankekehittämistä. OT-keskustoimintaa pilotoidaan vuosien 2021-2023 aikana viidellä yhteistyöalueella. Tavoitteena on kehittää monialaisessa verkostotyössä ratkaisuja kaikista vaikeimpiin ja kompleksisimpiin lapsiin ja nuoriin liittyviin erityiskysymyksiin.
- Lastensuojelun monialaiseen kehittämiseen on myös kohdennettu erillinen valtionavustus vuosille 2020–2022. Viidessä alueellisessa hankkeessa edistettiin lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten oikeutta laadukkaaseen koulutukseen sekä yksilölliseen tukeen ja hoitoon varmistamalla systemaattinen yhteistoiminta lastensuojelun ja opetustoimen sekä mielenterveys- ja päihdepalvelujen kesken.
- Koronapandemian kasvattaman nuorten mielenterveysoireilun ja perheiden tuen tarpeisiin vastaamiseksi on myönnetty lisärahoitusta osana Tulevaisuuden sote-keskuksen täydennyshakua.
- Osana Tulevaisuuden sote-keskus ohjelmaa toteutetaan myös kuntoutuksen uudistamiseen liittyviä toimenpiteitä. Tavoitteena ovat saumattomat hoito- ja kuntoutusjärjestelmät ja ihmisen työ- ja toimintakyvyn parantaminen. Lasten ja nuorten osalta tavoitteena on edesauttaa varhaista kuntoutukseen ohjautumista ja palveluiden yhteensovittamista.
- Nuorten työpajatoiminta parantaa nuoren valmiuksia päästä koulutukseen, suorittaa koulutus loppuun ja päästä avoimille työmarkkinoille tai muuhun tarvitsemaansa palveluun. Hallitusohjelman mukaisesti nuorten työpajatoimintaa on tällä hallituskaudella vahvistettu lisärahoituksella. Nuorille tarkoitettut työpajat ovat osa nuorisotakuuta, jossa jokaiselle peruskoulunsa päättäneelle nuorelle taataan koulutuspaikka oppilaitoksessa,

oppisopimuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin. Vuosittain n. 12 000 nuorta osallistuu työpajatoimintaan.

- Etsivä nuorisotyö on monialaista yhteistyötä korostavaa erityisnuorisotyötä, jonka tavoitteena on tavoittaa alle 29 -vuotiaita nuoria, jotka ovat koulutuksen tai työelämän ulkopuolella tai tarvitsevat tukea saavuttaakseen tarvitsemansa palvelut. Etsivä nuorisotyö on läsnä nuorten keskuudessa ja tarjoaa mahdollisuuden turvalliseen ja luottamukselliseen aikuiskontaktiin, etsii nuoren kanssa ratkaisuja nuoren pulmiin ja kysymyksiin sekä tukee nuorta hakeutumaan niihin palveluihin, joita hän tarvitsee ja haluaa. Etsivä nuorisotyö tavoittaa vuosittain n. 20 000 nuorta.
- Sitouttavan kouluyhteistyön kehittämistoiminnassa painopiste on oppilaiden ja henkilöstön kiinnittämisessä kouluun sekä koulupoissaolojen ennaltaehkäisemisessä ja niiden vaikutusten minimoimisessa. Kiusaaminen sekä väkivallan uhka kouluissa voi olla yksi poissaolojen aiheuttaja. Sitouttavan kouluyhteistyön kehittämistoiminnassa pyritään parantamaan oppilaiden ryhmäytymisen ja yhteenkuuluvuuden tunnetta mm. rahoittamalla oman opettajan pitämiä aiheeseen liittyviä oppitunteja sekä tukemalla tunne- ja vuorovaikutustaitojen oppimista. Lisäksi kouluilla toimii lukuisia matalan kynnyksen tukea tarjoavia kouluvalmentajia yms. joiden tehtävänä on tukea yhteisöllisyyttä tunneilla sekä välitunneilla. OPH toteuttaa Sitouttavan kouluyhteistyön opetushenkilöstön täydennyskoulutuskokonaisuuden perusopetukseen oppilaiden poissaolojen ehkäisemiseksi ja poissaolojen taustasyihin puuttumiseksi. OPH toimeenpanee Ei kaikelle väkivallalle -kokonaisuuden, ja huomioi väkivaltaisen käytöksen tunnistamisen ja siihen puuttumisen yhteistyössä huoltajien sekä opiskeluhuoltopalvelujen, muun sosiaali- ja terveystoimen, poliisin ja nuorisotoimen kanssa vuosina 2023-2025.
- Toimenpideohjelma kiusaamiseen puuttumiseksi ja yksinäisyyden vähentämiseksi. Kiusaaminen, väkivalta ja häirintä eivät rajoitu vain kouluihin ja oppilaitoksiin. Häiriökäyttäytyminen heijastuu kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin ja on useammalle hallinnonalalle ulottuva ilmiö. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen sekä hallinnonalojen välisen yhteistyön tiivistäminen ovat kiinteä osa toimenpideohjelmaa. Toimenpideohjelma hyödyntää olemassa olevia hankkeita ja arvioi sellaisten menetelmien ja hankkeiden näytön astetta ja käyttökelpoisuutta, joiden toimivuudesta on kerättyä ja analysoitua, esimerkiksi tutkimusperusteista, näyttöä. Ohjelmassa on yhteensä 14 hallinnonalat ylittävää toimenpidettä.
- Eduskunta osoitti vuoden 2023 ensimmäisessä lisätalousarviossa rahoitusta nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen ehkäisyyn muun muassa rikosprosessin tehostamiseen, ankkuritoimintaan, nuorten toimintamallin pilottien jatkoon ja erityisavustuksiin perusopetukseen, toiselle asteelle ja nuorisotyöhön.

3.4.3 Esimerkkejä järjestöjen työstä nuorten rikollisuuden ehkäisemiseksi ja rikoskierteen katkaisemiseksi

Lasten hyvinvointia tukemassa on myös järjestöjen tekemä työ, jossa tuotetaan muun muassa vapaa-ajan harrastustoimintaa laaja-alaisesti. Järjestöjen työllä puututaan myös riskissä olevien nuorten arkeen. Järjestöt kohtaavat alaikäisten lisäksi myös 18-vuotta täytäneitä nuoria. Väkivaltaa ehkäisevän työn lisäksi järjestöillä on useita erityyppisiä toimintamuotoja niin nuorisorikollisuuteen kuin alaikäisten katuväkivaltailmiöön, rikoksilla oireilevien nuorten parissa liittyvään työskentelyyn sekä rikoskierteen katkaisemiseksi tehtyyn työhön liittyen yhteistyössä viranomaisten kanssa. Eri paikkakunnilla ja hyvinvointialueilla on eri järjestöjä, jotka usein tekevät myös osittain päällekkäistä työtä eivätkä aina ole tietoisia toistensa tekemästä työstä. Koordinoinnilla voitaisiin tehdä hyvinvointialueilla tehtävää työtä tehokkaammaksi, voitaisiin löytää aukkokohdat ja se parantaisi työskentelyä myös asiakkaiden näkökulmasta.

Alaikäisiin kohdistuvaa, erityisesti ennaltaehkäisevää työtä on yksityiskohtaisesti esitelty Väkivallaton lapsuus- väliarvioinnin yhteydessä (STM 2023:17), joten tässä keskitytään niihin toimiin ja nuoriin, jotka ovat rikosoikeudellisessa vastuussa, suuremmassa riskissä olevia, toistuvasti ja vakavia rikoksia tekeviä ja nuoria rikosseuraamusten puitteissa.

Aseman Lapset ry:llä on julkisiin tiloihin jalkautuvaa löytävää työtä, jossa nuorisotyöntekijät ovat nuorten saatavilla ja puuttuvat tarvittaessa myös riskitilanteisiin (Ahlstedt & Taipale 2023). Bunkkeri-tiimin rikoserityinen työ ja konfliktinratkaisun työryhmät tekevät tiimi- ja verkostotyötä vakavasti rikoksilla oirehtivien nuorten ja erilaisiin konflikti- ja kouluväkivaltatilanteisiin osallisten nuorten ja heidän lähipiirinsä kanssa. (Turkka & Saarholm 2023). Rikoskierteiden katkaisuun tähtäävässä tiimissä Aseman Lapset ry:llä on Pasila- ja Ripa-toiminnot. Pasila-toiminnassa työntekijät tekevät verkostotyötä laaja-alaisesti rikoksilla oirehtivien nuorten elämän eri osa-alueilla yhteistyössä poliisin, lastensuojelun ja rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Ripa-hankkeessa taas ehkäistään nuorten rikos- ja päihdekierteiden syvenemistä hyödyntämällä koulutettujen kokemusasiiantuntijoiden ymmärrystä. Kokemusasiiantuntijat toimivat ammattilaisten työparina mm. lastensuojelun, erityisluokkien ryhmien, poliisin sekä muiden järjestötoimijoiden kanssa. (Turkka & Saarholm 2023.)

Helsinki Mission tekee yhteisöllisyyttä edistävän ja yksinäisyyttä vähentävän ennaltaehkäisevän työn lisäksi myös tertiaariprevention piiriin liittyvää työtä. Aggredityö tukee jengielämästä ja järjestäytyneestä rikollisuudesta irrottautumista ja työn sisältö muodostuu asiakkaan kanssa yhteisestä pohdinnasta veto- ja työntötekijöistä ja miten estävistä tekijöistä selvittää irrottautumisen mahdollistamiseksi. Suomessa irrottautumista tukevaa EXIT-ohjelmaa toteuttaa Keskusrikospoliisi ja Rikosseuraamuslaitos yhdessä Aggredityön kanssa. Toiminta on valtakunnallista. Aggredityö liikkuu tarpeen mukaan.

Aggredityön tavoitteena on vuosina 2023–2025 luoda olemassa olevan mallin pohjalta systemaattinen valtakunnallinen toimintamalli katuväkivalta- ja katujengi-ilmiöön sekä siihen koulutettu henkilökunta ja yhteistoimintakäytänteet viranomaistoimijoiden kanssa. Toiminnan laajentaminen ja EXIT-työn kehittäminen sekä toiminnan vaikutusten syvä-lisempi tutkimusyhteistyö edellyttävät lisäresursointia. Aggredi osallistuu lisäksi tiedon lisäämiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen katuväkivalta- ja katujengi-ilmiöiden vähentämiseen. Lisätietoa Aggredityöstä löytyy kotisivuilta (ks. Helsinki Missio ym. 2022)

Kriminaalihuollon tukisäätiö (KRITS) on rikoksista tuomittujen, rikoksilla oireilevien ja heidän läheistensä selviytymistä ja elämänhallintaa edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja. Nuorten toiminnasta saa vertaistukea identiteettiin liittyvän muutostyön läpikäyneiltä yhteisön jäseniltä. Nuorten toiminta tarjoaa vaihtelevaa tekemistä päiviin, turvallisen yhteisön, johon kuuluu ja jossa voi harjoitella elämän hallintaan liittyviä taitoja.

3.5 Vakavan ja toistuvan nuorisorikollisuuden ehkäisyn aukkokohtat

Nuorisorikollisuutta ehkäisevää työtä voidaan lähestyä kolmen tason kautta: koko väestöön kohdistuvien ennaltaehkäisevien toimien kautta (primaaritaso), riskiyksilöihin, -alueisiin tai -ryhmiin kohdistuvan varhaisen puuttumisen ja tukitoimien kautta (sekundaaritaso) tai kustannuksiltaan kalleimmiksi tulevien tertiääriprevention keinojen kautta, joilla ehkäistään rikosten uusimista. Varhaisessa vaiheessa nuoren tilanteeseen riittääkin yleensä kevyt puuttuminen (kuvio 4). Koska toistuvat ja vakavat rikokset kasautuvat pienelle osaa nuoria, ja kasaantumisen taustalla on erilaisia syitä, on pidettävä mielessä, että jokaisen nuoren tilanne on arvioitava yksilöllisesti, jotta tuki saadaan suunnattua oikein.

Kuviossa 4 on kuvattu mitä palveluja on tarjolla rikoksia tekeville tai riskissä oleville nuorille rikosentorjunnan eri tasoilla. Kuntien nuorisotyö sekä hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveyspalvelut voivat olla nuoren tukena kaikilla prevention tasoilla. Myös järjestöt tekevät työtä primaaripreventiosta aina tertiääripreventioon.

Kuvio 4. Rikoksilla oireilevien nuorten auttamiseen erikoistuneet palvelut.

Kuten kuviossa 4 näkyy, voivat lapsen, nuoren ja perheen hyvinvointia tukevat, ja samalla rikollisuutta ehkäisevät toimet kohdistua siis yksilöön tai perheeseen. Päihde- ja mielen-terveyspalvelut tai kuntouttava työtoiminta voivat olla tertiaariprevention toimia, ja tarpeellisia esimerkiksi vankilasta vapautuvalle tai vakavasti päihdeongelmaiselle nuorelle rikoskierteestä irrottatumista tukemaan. Käytännössä raja sekundaari- ja tertiaariprevention toimien välillä on liukuva. Kuvioista puuttuu myös sellaiset toimet, jotka kohdistuvat alueisiin tai ympäristöön.

Tämä raportti keskittyy toistuvasti ja vakavia rikoksia tekevien nuorten rikosten uusiutumisen ehkäisy. Huomio kiinnitetään toimeksiannon mukaisesti myös katujengeihin, niihin liittymisen ehkäisemiseen ja niistä irrottautumiseen. Väkivallaton lapsuus –toimenpidesuunnitelmassa on runsaasti toimenpiteitä ennaltaehkäisyyn (STM 2023:17).

Työryhmä kokosi kuulemisten pohjalta toimeksiannon mukaisesti aukkokohtia, joiden pohjalta lopuksi esitetään jatkotoimenpiteet rikosentorjuntaneuvostolle eteenpäin viettäväksi. Aukkokohtien tunnistamisessa edetään ennaltaehkäisevästä rikosentorjunnasta kohti tertiaaritasoa.

3.5.1 Yhteisöissä ja alueilla tehtävä työ

Rikosentorjunnan yksi keskeinen menetelmä on yhteisöissä ja alueilla tehtävä työ, joista on paljon esimerkkejä. Pohjoismaiden jengirikollisuutta kartoittavista vaikuttavista käytännöistä kootussa selvityksessä havaittiin, että Ruotsissa ja Tanskassa on vahvasti leimautuneita lähiöitä, joissa voidaan sanoa olevan ns. varjoyhteiskuntia; tietyn alueen omista lainvastaisin keinoin toimivista organisaatioista muodostuu oma varjoyhteiskunta, joka hoitaa velkojen perinnän, kontrolloi ja uhkailee yrityksiä, poliisille ilmoittamisesta ja rikosasioissa todistamisesta kieltäytytään pelon takia. Niissä on myös kasautuneita ongelmia. (Ks. esim. Brå 2018:16.) Sama tilanne on Ranskassa ja Isonsa-Britanniassa. Myös Suomessa poliisi on havainnut katujengien paikantuneen tietyille alueille ja lähiöihin, jonka kontrollista he voivat kilpailla ja pyrkiä esimerkiksi ottamaan haltuunsa alueen huumekauppaa.

Nuorisirikollisuuden taustalla on usein toisiinsa kietoutuvia ongelmia kuten mielenterveyden ongelmat, päihheet ja oppimisvaikeudet. Tutkimusten mukaan myös rikoskäyttäytyvien nuorten vanhemmilla korostuvat mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä heikko sosioekonominen asema. Myös rikoskäyttäytyminen on usein ylisukupolvista.

Maahanmuuttajaperheiden lapset elävät lähes neljä kertaa useammin pienituloisessa perheessä kuin suomalaissyntyisten perheiden lapset (58% afrikkalaistaustaisista). Suomalaistaustaisista NEET-nuoria on 11 %, ulkomailla syntyneistä 27%. (Kotoutumisen indikaattoritietokanta 2022.) Vaikka maahanmuuttajaperheiden lasten rikoskäyttäytymisen kausaalisista syistä ei löydy juuri tutkimusnäyttöä, aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan olettaa, että työn ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen lisää rikollisuuden riskiä valtaväestöön kuuluvien nuorten lisäksi myös maahanmuuttajataustaisten nuorten kohdalla.

Aukkokohtat:

Hyvinvointia rakentavassa työssä on puutteita alueellisten kohdennusten osalta. Tulisi kehittää yhteistyötä ja toimia, jolla voidaan ehkäistä varhain haavoittuvassa asemassa ja haavoittuvilla alueilla olevien nuorten katujengeihin liittymistä kohdentaen toimia lähiöihin, missä nuoriso on riskissä ajautua rikoksen tielle.

Osallisuuden ja mielekkään tekemisen konkreettinen vahvistaminen vähentää negatiivisia ilmiöitä. Tällaiseen työhön tulisi kohdentaa kehittämisresursseja, joilla voidaan tukea ja kehittää yhteisötyötä alueilla, joissa asuu syrjäytymisen ja rikosten riskissä olevia nuoria ja halutaan ehkäistä katujengeihin liittymistä.

Nuorten osallisuuden vahvistamiseksi nuorten kuulemista alueilla voi lisätä eri tavoin. Kunnassa nuorisolain 9§:n mukaisen monialaisen työryhmän tehtäviin ei ole toistaiseksi tehty ehdotuksia nuorisorikollisuuden ehkäisystä strategisella tasolla.

Ulkomaalaistaustaisten poikien hyvinvoinnissa on suuria haasteita kouluterveyskyselyn (Bruun 2023, alustus) aineiston perusteella. Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset pojat kokevat muita yleisemmin väkivaltaa. Fyysistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huoltapitävien aikuisten taholta oli viimeisen vuoden aikana kokenut joka viides ulkomaalaistaustainen ulkomailla syntynyt yläkouluikäinen tyttö ja joka neljäs yläkouluikäinen poika. Ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten poikien saama tuki vanhemmilta on vähäisempää kuin muilla. Tämä näkyy siinä, että lähes joka viides ulkomaalaistaustainen, ulkomailla syntynyt yläkouluikäinen poika koki keskusteluvaikeuksia vanhempiensa kanssa. Osuus on lähes viisinkertainen verrattuna suomalaistaustaisiin poikiin. Myös koulukiusaaminen ja syrjintä ovat yleisiä.

Vanhempien hyvä kotoutuminen ja panostukset opetukseen ehkäisevät eriarvoistumista. Tutkimustiedon valossa koulutuksellisen eriytymisen ehkäisemiseksi tulee panostaa valmistavaan opetukseen, oman äidinkielen ja suomen (ml. S2) opetukseen sekä syrjinnän ehkäisyyn (Bernelius 2021). Panostus vanhempien työllistymiseen ja muuhun kotoutumiseen näkyy tutkitusti lasten ja nuorten opintopoluissa. Maahanmuuttajavanhemmille suunnatuilla interventioilla on vaikutusta sekä vanhempien kasvatuskäytäntöihin (esim. vuorovaikutus ja kurinpito) että lasten hyvinvointiin (esim. käyttäytymishäiriöt, sosiaaliset taidot, opintomenestys).

Aukkokohdat:

Aukkokohtia on erityisesti maahanmuuttajaperheissä kotona lapsiaan hoitavien vanhempien palveluissa, jotta he integroituisivat yhteiskuntaan sekä maahanmuuttajanuorten oppimisen tukemisessa kielitaidon kehittymisen osalta, jotta he siirtyisivät nykyistä useammin lukioon ja akateemisiin opintoihin. Palveluissa ja palveluohjaamisessa ei tunnisteta riittävästi ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten tarpeita, eikä heitä ohjata tarpeidensa mukaisiin palveluihin. Eri kieli- ja kulttuuritaustoista tulevat lapset ja nuoret tarvitsevat tukea harrastuksiin.

Sivustakatsojilla on merkittävä rooli rikoksia estävänä tai niihin kannustavana tekijänä (Piispa 2017). Suomessa tätä näkökulmaa rikos- tai häiriökäyttäytymisen ehkäisyssä on käytetty vähän. Sivustakatsojan lähestymistavassa muutoksen keskiössä ovat tekijän ja uhrin sijaan tapahtumaa sivusta seuraavat tai siinä muutoin mukana olevat kanssaihmiset. Sivustakatsojille annetaan käytännönläheisiä tapoja puuttua kyseessä olevaan rikokseen arkielämässä, kuten keinoja, miten keskeyttää tilanne, puhetapoja, joilla puuttua kyseessä olevaa rikosten ylläpitäviin normeihin ja toimintatapoja, kuinka tukea uhria. Uhrin tukemisessa tarkoitus on neuvoa ystävää tukemaan uhria, ehkäisemään tapauksen toistumista ja auttamaan hänet tukipalvelujen piiriin. Sivustakatsoja-näkökulma painottaa osallistujien roolia yhteiskunnassa ja pyytää osanottajia sitoutumaan tekemään suuremman muutoksen oman käyttäytymisen kautta. Näkökulma korostaa yksilön ja ryhmien roolia yhteisössä ja sosiaalisen muutoksen synnyssä.

Sivustakatsojan näkökulmaa voidaan hyödyntää kampanjoissa tai koulutuksissa. Yksilöön keskityttäessä on kyse sisäisistä prosesseista, siitä mitä asenteissa tapahtuu, ajatuksista, tunteista, tulkinnoista ja reaktioista, jotka selittävät käyttäytymisen. Tavoitteena on vahvistaa yksilöä, muuttaa hänen normejaan, parantaa valmiuksia ja turvallisuutta. Kulttuurin kautta vaikuttaessa, pyritään vaikuttamaan normeihin, ilmapiiriin, arvostuksiin, joukko- viestinten välittämiin kuviin. Sosiaalisten vihjeiden ja käsitysten sosiaalista normeista (toisin sanoen ikätovereiden tai kanssaihmisien asenteet ja käyttäytyminen) uskotaan vaikuttavan siihen, ryhtyykö ihminen toimiin väkivallan ehkäisemiseksi. Ihmiset pyrkivät toimimaan sosiaalisten normien mukaisesti. Jos henkilön arvot ovat yhdenmukaisia hänen olettamisensa vertaisryhmän asenteiden ja käyttäytymisen kanssa, yksilö tuntee itsensä varmemmaksi toimia, joka on sopusoinnussa hänen omien sisäisten arvojensa kanssa. Jos yksilön arvot eivät olekaan yhdenmukaisia toveripiirin arvojen kanssa, yksilö pyrkii toimimaan sen mukaisesti, kuin hän olettaa ikäistensä toimivan tietyissä tilanteissa.

Aukkokohdat:

Sosiaalinen media voi kannustaa väkivaltaisen kuvamateriaalin tuottamiseen ja levittämiseen. Älypuhelimet mahdollistavat väkivaltatilanteiden kuvaamisen ja välittömän levittämisen, ja materiaali saavuttaa nopeasti laajan yleisön, minkä moni nuori voi kokea palkitsevana. Sivustakatsojan roolia voitaisiin hyödyntää kampanjoissa ja koulutuksissa ehkäisemään väkivaltaa ihannoivan kuvamateriaalin levittämistä.

Yleisemminkin väkivallan uhria ei saa jättää yksin. Erilaisilla nuoriin kohdistuvilla kampanjoilla tulisi nostaa esille velvollisuutta puuttua ainakin pyytämällä apua viranomaisilta ja soittamalla numeroon 112.

3.5.2 Palveluiden ja ohjautumisen tuen kehittäminen ja vakiinnuttaminen

Puuttuminen lapsen ja nuoren tilanteeseen varhain ehkäisee alkavan kierteen katkaisua. Tässä työssä peruspalveluiden piirissä tapahtuvalla työllä, kuten esimerkiksi jalkautuvalla nuorisotyöllä tai ankkuritoiminnalla on tärkeä rooli.

3.5.2.1 Jalkautuva nuorisotyö

Jalkautuvan työn vahvistaminen eri toimintaympäristöissä ja palvelusektoreilla on tärkeää, jotta riskialttiissa asemassa olevia nuoria voidaan tunnistaa ja auttaa varhain. Mitä aikaisemmassa vaiheessa nuoren tilanne tunnistetaan ja siihen päästään antamaan tukea, sen parempi lopputulos on odotettavissa.

Jalkautuva nuorisotyö kerryttää ja hyödyntää työssään tietoa nuorten tilanteista ja heihin liittyvistä ilmiöistä sekä jakaa tietoa moniammatillisen yhteistyön myötä muiden nuorten parissa toimivien kanssa (Paananen ym. 2022, 10; Papunen 2021, 9). Nuorisotyön näkökulmasta moniammatillinen, jopa kuntien rajat ylittävä yhteistyö näyttäisi olevan keskeisessä roolissa sen osalta, miten huolta herättäviin tilanteisiin voidaan puuttua sekä niiden kanssa edetä ja järjestää tukea vastaamaan nuorten erilaisiin haasteisiin (Jurvanen ym. 2023). Tämä on keskeistä myös silloin, kun pyritään tunnistamaan katujengejä ja väkivaltaa ihannoivia nuoria.

Aukkokohdat:

Nuorisotyön rooli on tunnistettu, mutta sitä ei ole riittävästi hyödynnetty rikoksilla oireilevien nuorten kanssa työskentelyssä (OM 2019:26). Nuorisotyöllistä otetta tulisi kehittää ja lisätä rikoksilla oireilevien sekä rikoksia jo tekevien suuremmissa rikosriskissäkin olevien nuorten kanssa työskentelyssä, kuten sosiaalityössä, vankiloissa ja nuorten toimintamallissa. Lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret voisivat hyötyä nuorisotyöllisestä tuesta, mutta sitä ennen pitäisi selvittää sen mahdollisuudet työskennellä lastensuojelulaitoksissa. Jalkautuvalla nuorisotyöllä on mahdollisuus kohdata erityisesti niitä nuoria, jotka ovat riskissä ja mahdollisesti kiinnostuneita liittymään myös katujengeihin.

3.5.2.2 Ankkuritoiminta

Ankkuritoiminnalla tarkoitetaan moniammatillista yhteistyötä, joka kohdistuu lasten ja nuorten (alle 18-vuotiaiden) hyvinvoinnin edistämiseen, rikosten ennaltaehkäisemiseen ja jo alkaneen rikoskierteen katkaisemiseen. Työtä tehdään tiimissä, johon kuuluvat asiantuntijat poliisista, sosiaalitoimesta, terveystoimesta ja nuorisotoimesta. Tiimi tapaa nuoren ja hänen perheensä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta nuorta voidaan tukea

hänen elämäntilanteessaan ja tarvittaessa hänet voidaan ohjata muun tarpeellisen avun tai tuen piiriin. Työtä tehdään tiiviissä yhteistyössä myös koulujen ja oppilaitosten kanssa. Tiimejä on toiminnassa kaikkien poliisilaitosten alueella, yhteensä 47 kappaletta ja satoja ammattilaisia yhteistä työtä tekemässä.

Ankkuritoimintaa seurataan yhteisellä extranet-järjestelmällä, joka mahdollistaa ajantasaisten tilastoinnin ja toiminnan kehittämisen tiedolla johtamisen suuntaan. Valtakunnallisella tasolla tilastointia on tehty vuodesta 2021 saakka. Tänä aikana järjestelmään on syötetty yli 15 000 asiakaskäyntiä, joista yli puolet on alle 15-vuotiaita. Suurin osa ankkuritoimintaan ohjautuvista nuorista tulee poliisiin kautta. Seuraavaksi eniten asiakkaita toiminnan pariin ohjaavat koulut ja oppilaitokset sekä sosiaalitoimi. Ensikertalaisten osuus on merkittävä ankkuritoiminnan asiakkuuksissa. Tämä tukee myös ankkuritoiminnan tavoitetta, jossa nuori tavataan ja alkavaan huolta aiheuttavaan toimintaan puututaan niin varhaisessa vaiheessa, että rikoskierrettä ei pääse syntymään. (Kaakinen ym. 2022.)

Ankkuritoiminta on vaikuttavaa. Tutkimuksen perusteella ankkuritoiminnan kohteina olleilla nuorilla oli verrokkeihin nähden pienempi riski olla epäiltynä uudesta rikoksesta seuraavan vuoden aikana. Ankkuri-intervention vaikutus näyttäisi ehkäisevän tulevaa rikoskäyttäytymistä paremmin kuin pelkkä rikosepäily ja siitä seuraava rikosprosessi. (Kaakinen ym. 2022.)

Sisäministeriö vastaa ankkuritoiminnan valtakunnallisesta koordinaatiosta, kehittämistä ja ohjauksesta. Ministeriö on julkaissut Ankkuritoiminnan käsikirjan (SM 2022:40), jonka tavoitteena on ohjata, tukea ja yhtenäistää ankkuritoimintaa. Käytännössä paikallispoliisit ja alueelliset toimijat ovat yhdessä muodostaneet paikallisen ankkuritoiminnan. Valtakunnallisesta ohjauksesta ja toiminnan kehittämisestä vastaa valtakunnallinen ankkuritoiminnan koordinaattori yhteistyössä valtakunnallisen ohjausryhmän kanssa. Kehittämisryhmään kuuluu toimintaan osallistuvien ministeriöiden edustajia sekä ankkuritoiminnan ja sidosryhmien edustajia. Keskeinen kehittämistarve on varmistaa valtakunnallinen ohjaus ja valtakunnallinen ankkuritoiminnan koordinaattori.

Aukkokohdat:

Sisäministeriö ja poliisi ovat yhdessä muiden toimijoiden kanssa kehittäneet ankkuritoimintaa jo pitkään. Se on järjestetty osaksi poliisin olemassa olevia rakenteita, siinä on mukana keskeiset toimijat ja työssä on käytössä vakiintuneet toimintamallit. Toiminta perustuu toimijoiden keskinäiseen sopimukseen. Seuranta- ja raportointijärjestelmä on luotu, ja sen kautta saadaan valtakunnallista tietoa ankkuritoiminnasta. Valtakunnallisen koordinaation vakiinnuttamiseksi valtakunnalliseen

ohjaukseen ja toiminnan kehittämiseen tulisi nimetä valtakunnallinen ankkuritoiminnan koordinaattori. Tämä edellyttäisi lisäresurssia. Se olisi kustannustehokasta lisäresurssointia.

3.5.2.3 Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamalli

Vaikka suuri osa rikoksiin syyllistyneistä nuorista lopettaa rikokset itsenäisesti tai esimerkiksi ankkuritoiminnan tuella, pienelle joukolle nuoria kasaantuu toistuvasti ja vakavia rikoksia. Nämä nuoret ovat niitä, joita edellä kuvailtu ankkuritoiminta ei pysty auttamaan, jotka putoavat siitä tai ovat iältään liian vanhoja.

Toistuvasti ja vakavia rikoksia tekeviä, suuremman riskin omaavia nuoria varten oikeusministeriön nimeämä työryhmä laati laaja-alaiseen valmisteluun ja tutkimukseen (Haikkola ym. 2019) perustuvan toimintamallin (OM 2019:26). Malli perustuu kokonaisvaltaiseen ja moniammatilliseen tukeen. Nuorten rikos- ja päihdekierteiden katkaisemiseen tähtäävää toimintamallia on pilotoitu neljässä kunnassa: Vantaalla (RiO), Oulussa (NURRI), Rovaniemellä (RIKO) ja Turussa (ROKKI). Toimintamallissa rikosprosessiin sovitetaan eri viranomaisten toiminnot ja muiden ennaltaehkäiseviä palveluja tuottavien tahojen toimenpiteet koordinoitusti ja yksilön tarpeet huomioiden. Nuorta ja perhettä tukevissa tiimeissä tulisi olla kokonaisvastuussa oleva sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaajia, psykiatrisia sairaanhoitajia, nuoriso- ja rikosseuraamustyöntekijöitä. Turussa nuorten tukena on ollut myös erityisopettaja. Eri ammattiryhmien työaikaresurssit ovat vaihdelleet hankekohtaisesti. Tiimi räätälöi yhdessä nuoren (ja perheen) kanssa palvelut, joihin tarpeen mukaan kuuluu pitkäjänteistä, intensiivistä ja systemaattista tukea rikoksista irrottautumista tukevien, vaikuttaviksi arvioitujen ohjelmien avulla.

Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin pilotointia on arvioitu prosessiarvion avulla; työskentelyssä on toistuvasti noussut esiin tarve varhaisen puuttumisen jälkeisen, paikallisen rikoserityisen osaamisen jatkamiseen ja koordinointiin hyvinvointialueella. (Kaakinen & Vauhkonen, tulossa.) Jatkokehittämistarpeita on tunnistettu myös OM:ssa tehdyssä loppuseurannassa. (OM 2023:19). Yksi näistä on ollut tiedonvaihto; pilotoinnin aikana asiakas on antanut kirjallisen suostumuksen, mutta tietojen vaihto peruspalveluissa ei kuitenkaan ole ollut aina selvää. (Ks. myös 3.5.4.1). Prosessiarvioinnin alustavien tuloksien mukaan hankkeen vahvuutena on myös ollut asiakkaiden motivointi ja sitouttaminen. Desistanssi-prosessi kestää kauan, ja asiakkuudessa olleet nuoret ovat olleet tyytyväisiä, että työntekijät eivät ole vaihtuneet, luottamus on syntynyt, jonka jälkeen asioista on voinut kertoa suoraan, ja palveluun on voinut palata repsahduksien jälkeen. (OM 2023:19.) Toimintamallin pilotoinnin aikana on tunnistettu uusia nuorten rikoksiin liittyviä ilmiöitä, jotka ovat kytkettävissä myös jengiytymiseen. Hankkeessa on saatu paljon kokemusta kohderyhmän nuorten kanssa tarvittavasta erityisestä osaamisesta ja koulutustarpeista. Hanke on toiminut määräaikaisella rahoituksella.

Hyvinvointialueiden ja kuntien tavoiteisiin on asetettu turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen. Tämä edellyttää, että hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen tueksi tehdään laajasti yhteistyötä eri toimijoiden välillä sekä edistetään alueellisia yhteistyörakenteita ja sovitaan kaikille yhteisistä toimintakäytänteistä. (STM 2022:18.) Eri toimijoiden välisten yhdyspintojen varmistaminen luo edellytykset yhtenäisille käytännöille myös toistuvasti rikoksia tekevien nuorten palvelujen järjestämisessä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 11 § velvoittaa tuen tarpeeseen muun muassa lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukemiseksi sekä muihin tarpeisiin, asiakkaan hyvinvoinnille välttämättömiin sosiaalipalveluihin. Näihin tuen tarpeisiin on hyvinvointialueen järjestettävä sosiaalipalveluja sen sisältöisenä ja siinä laajuudessa kuin tässä tai muussa laissa säädetään. Palvelut voivat olla hyvin monenlaisia kattaen uhrin tukemiseen tarkoitetut palvelut sekä väkivallan ja rikosten katkaisemiseen tarkoitetut palvelut tekijälle. Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin toteuttamasta moniammatillisesta työotteesta käsin kunnissa ja nyttemmin hyvinvointialueilla on huomattu tarve monialaisten tiimien vakiinnuttamiseen ja rikoserityisen osaamisen koordinointiin.

Aukkokohdat:

Pilottihankkeiden päättyessä nuorille, joita varhaista puuttumista tarjoava ankkuritoiminta ei tavoita, ei ole enää palvelua. Hyvinvointivointialueet ovat vasta aloittamassa työnsä, eikä rahoituksen varmistaminen tätä kautta ole ollut vielä mahdollista. Nuorten toimintamallille olisi tarvetta laajemminkin Suomessa ja toimintaa tulisi levittää hyvinvointialueille.

Selvitetään, miten monialaiseen yhteistyöhön perustuva, toistuvasti ja vakavia rikoksia tekeville suunnattu nuorten toimintamalli rikoserityisine osaamisineen, intensiivisine ja räätälöityine palveluineen lapselle, nuorelle ja perheelle voidaan vakinaistaa ja laajentaa hyvinvointialueiden käyttöön. Selvitetään, voisiko nuorten toimintamallin moniammatillinen tiimi toimia sosiaalihuollon tai lastensuojelun rakenteissa. Alaikäisten osalta luonteva ratkaisu voisi olla lastensuojelun alla ja alle 30-vuotiaiden osalta muualla sosiaalihuollossa. Mallin pitäisi aukottomasti mahdollistaa saumaton yhteistyö esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen, mutta myös muiden tukea antavien ja rikosprosessin viranomaisten kanssa. Moniammatillisella tiimillä tulisi olla seurantavastuu lapsen/nuoren tilanteesta ja monialaista osaamista. Huomioidaan tuoreessa raportissa (OM 2023:19) tehdyt ehdotukset sekä Nuorten toimintamallin kehittämistyöryhmän (OM 2019: 26) ehdotukset velvoittavasta järjestämislaista. Vakiinnuttamisen kannalta keskeistä on odottaa myös vuoden 2023 aikana valmistuvan prosessi- ja vaikuttavuusarvion tuloksia.

Aukkokohtana on edelleen nuoren tarpeiden ja riskien arvioinnin kehittäminen. On tärkeää, että nuori saa hänelle kuuluvan oikean palvelun, eikä hänelle tarjota jotain, mikä saattaa olla liian intensiivinen interventio, pahimmillaan jopa ei-toivottuja vaikutuksia omaava. On etsittävä menetelmiä, joilla tunnistetaan suuremman riskin omaavat, toistuvasti ja vakavia rikoksia tekevät nuoret ja suunnattuun toimintamalliin tai järjestöjen tekemään irrottautumista tukevaan exit-tyyppiseen toimintaan. Jatkokehittämisessä tulee edelleen huomioida, miten nuoren tilanteen ja tarpeiden arviointia sekä palveluohjausta kehitetään siten, että työskentelyssä myös nuorilähtöisyys ja nuoren omat toiveet huomioidaan.

Selvitetään lainsäädännön muutostarpeet ja verrataan kustannuksia.

Lisäksi tulee selvittää oikeudellisia kannustimia nuorten osallistumiseen rikoksista irrottautumista eli desistanssia tukeviin interventioihin, jotka eivät ole osa seuraamusjärjestelmää.

3.5.2.4 Lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poissaolevat lapset

Julkiseen keskusteluun on tuotu havainto siitä, että lasten ja nuorten katuväkivalta on usein kytkeytynyt lastensuojelun asiakkuuteen ja laitoksista luvatta tapahtuvaan poistumiseen (nk. hatkaaminen). Niin väkivaltarikosten uhrien kuin syylliseksi epäiltyjen joukossa on ollut sijaishuoltoon sijoitettuja lapsia. Osa alaikäisistä on lastensuojelun asiakkaana juuri rikoskäyttäytymisensä vuoksi.

Haapalan ym. (2023) tekemän tutkimuksen mukaan yhdeksän prosenttia nuorista kertoi, että laitoksesta poistumisen syynä oli osallistuminen rikolliseen toimintaan. Yleisin syy hatkata oli vapauden kaipuu, yli puolella vastanneista. 80 prosenttia kertoi, että oli käyttänyt päihteitä hatkan aikana ja 52 prosenttia oli käyttänyt huumausaineita. 38 prosenttia oli tehnyt jonkin rikoksen. Väkivaltaa oli käyttänyt neljäsosa ja vajaa neljäsosa oli joutunut raiskauksen uhriksi. Nuoret kokivat erilaista uhkailua, pakottamista, avun hakemisen kieltämistä ja esimerkiksi yöpymiseen liittyen heitä oli pakotettu myymään päihteitä. Tutkimuksen viranomaiskyselyssä tuli esiin, että hatkaamiseen liittyvä lainsäädäntö ei ole toimiva.

Aukkokohdat:

Parhaillaan laaditaan kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman mukaisesti valtakunnallista toimenpideohjelmaa luvattomasti sijaishuoltopaikasta poistumisten ennaltaehkäisyyn, luvattoman poissaolon aikaiseen toimintaan sekä jälkityöhön (toimenpide numero 7). Osana tätä työtä tarkastellaan myös voimassa olevaa lainsäädäntöä ja sen mahdollisia uudistamistarpeita⁶.

Tuoreen selvityksen mukaan (Haapala ym. 2023) nämä lapset ovat konkreettisesti vaarassa joutua väkivallan uhreiksi ja hyväksikäytetyiksi ja jopa ihmiskaupan uhreiksi, ja he ovat erityisen suojelun tarpeessa. Sijaishuoltopaikastaan luvatta poistuneiden lasten tavoittamista viranomaisyhteistyön keinoin tulisi tehostaa. Samalla tulisi vahvistaa sitä, että viranomaiset omaksuisivat rikosentorjunnan ja rikosten ennalta estämisen olennaiseksi osaksi lasten ja nuorten parissa tehtävää työtä. Työssä voitaisiin hyödyntää muista moniammatillisista toimintamalleista saatuja kokemuksia ja näyttöön perustuvia menetelmiä. Tehostamalla sijaishuoltopaikoista luvatta poistuneiden tavoittamista voidaan ehkäistä lasten ja nuorten joutumisen rikosten uhreiksi tai ennalta estää heidän päätymsensä rikosentekijäksi, mikä vähentäisi myös näiden lasten ja nuorten riskiä liittyä katujengeihin.

3.5.2.5 Ohjelmatyö uusintarikollisuuden katkaisuun

Seuraamuksen toimeenpanon aikana alaikäisillä ja nuorilla vangeilla kuin myös yhdyskuntapalvelua, nuoriso- tai valvontarangaistusta suorittavilla on mahdollisuus osallistua erilaisiin ohjelmiin ja kuntouttavaan toimintaan, joilla pyritään irrottautumaan rikoksista. Nämä voivat olla taitoja vapautumisen jälkeiseen elämään, kuten lisätä ongelmanratkaisukykyä, kykyä kontrolloida aggressiivisia tunteita tai oppia sanomaan ei, kun tulee tilanteita, joissa nuoren pitää valita, pysyykö rikoksettomalla polulla vai ei. Nämä ohjelmat ovat käytettävissä vain täytäntöönpanon aikana. Selvitetävä on, löytyisikö vastaavia ohjelmia myös varhaisempaan vaiheeseen. (Ks. Hiltunen ym. 2023, OM 2023:19.)

Neuropsykiatrisilla oireilla on tutkimuksissa todettu olevan yhteys väkivalta- ja seksuaalirikoksiin (esim. Raaska & Vanhala 2020). Kansainvälisten tutkimusten mukaan nuoriso-vangeista 30 prosentilla on ADHD (Young ym. 2015). ADHD:hen liittyvien piirteiden on todettu olevan itsenäinen riskitekijä rikolliselle käyttäytymiselle sekä lisäävän riskiä uusintarikollisuuteen (Román-Ithier ym. 2017).

6 Sosiaali- ja terveysministeriö, Poliisihallitus ja Häätokeskuslaitos julkaisivat keväällä 2022 toimintaohjeen eri toimijoiden vastuista lastensuojelun luvattomissa poissaoloissa. [Sijaishuoltopaikasta \(perhekoti tai lastensuojelulaitos\) luvatta poissa olevaa lasta koskevat käytänteet \(stm.fi\)](#) ja [fc955e00-55cd-569e-13dd-25c36672fcff \(stm.fi\)](#).

Tutkimusten mukaan ADHD-diagnoosin saaneilla nuorilla antisosiaalinen käyttäytyminen on yleistä. Sosiaalisten kontaktien toivossa he saattavat hakeutua huonoon seuraan ja sosiaaliset vaikeudet lisäävät riskiä tulla hyväksikäytetyksi ja kiusatuksi. Lisäksi samanaikaissairastavuus psykiatristen ja neuropsykiatristen häiriöiden kanssa sekä myöhäinen diagnosointi lisäävät autismitietäjien henkilön riskiä väkivaltarikoksille (Heeramun ym. 2017). Myös oikeusministeriön rahoittamissa väkivallan ja seksuaalisen väkivallan ehkäisy- ja katkaisuhankkeissa sekä nuorten toimintamalleissa tuotiin esille neurokirjon oireet ja se, että neurokirjon oireiden tunnistamiseksi ja arjen hallinnan tukemiseksi suunnattu erityinen koulutus oli välttämätön moniammatillisissa tiimeissä (OM 2023:19).

Aukkokohdat:

Suomessa ei ole riittävästi ennaltaehkäisevää tukea neurokirjon oireiden tunnistamiseksi ja nuorten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla ei ole koulutusta tunnistaa ja tukea näitä henkilöitä. Vankiterveydenhuollon resurssit diagnostisoida neurokirjon ongelmia rangaistuksen täytäntöönpanossa on riittämättömät.

Selvitetään, mahdollisuuksia esimerkiksi Cognitive Skills –ohjelman käyttöön jo ennen vankeusrangaistusta, jotta voitaisiin vaikuttaa rikoksiin syyllistyneen nuoren ajatteluun, motivaatioon ja uusintarikollisuuteen. Selvitettäväksi jää etsiä myös muita ohjelmia, joilla muun muassa katujengeihin ajautumassa olevien nuorten ajatteluun voitaisiin vaikuttaa ja jengeistä irtautumista tukea.

3.5.2.6 Kokemusasiantuntijat

Nuorten toimintamallia valmistelleen työryhmän (OM 2019:26) ehdotuksissa nostettiin esille kokemusasiantuntijoiden ja tukihenkilöiden käyttö nuorten rinnalla rikoksista irrottautumisen tukena. Tästä oli saatu hyviä kokemuksia myös kansainvälisen tutkimusten meta-analyyseissä (Schalin 2019.) Ruotsissa on todettu, että nuorten on helpompi luottaa työntekijöihin, joilla on rikostausta ja jotka ovat samasta naapurustosta. He toimivat myös positiivisina roolimalleina (Hedlund 2022). Kokemusasiantuntijalla on omakohtaista kokemusta rikosurasta ja hän tietää, mikä häntä on auttanut ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet hänen irtautumiseensa rikoksista ja elämän muutokseen. Kokemusasiantuntijat ovat saaneet koulutusta kokemusasiantuntijana toimimiseen ja oman kokemustarinansa työstämiseen. Työskentely tapahtuu usein työparina ammattilaisen kanssa. (Lohi ym. 2023. Ks. myös OM 2023:19.)

Aukkokohdat:

Yhtenäinen koulutus ja ohjeistus kokemusasiantuntijoiden käytöstä puuttuu rikoksilla oireilevien nuorten kanssa työskentelystä. Myös tutkimustieto puuttuu.

3.5.3 Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu ja seuraamukset

3.5.4 Sovittelu ja vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät

Sovittelu on mahdollisuus varhaiseen puuttumiseen. Sen avulla nuori voi ymmärtää tekonsa seuraukset ja aiheuttamansa mielipahan, olla osallisena itseään koskevissa asioissa, mutta myös korvata mahdolliset vahingot ja ottaa vastuun teosta. Tähän ajatukseen perustuu myös sen uusimista ehkäisevä vaikutus.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelussa (1015/2006) käsitellään rikoksia, jotka sovittelutoimistojen ammattihenkilöstö arvioi soveltuvan soviteltaviksi. Rikoksen sovittelu edellyttää, että epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uhrin edun mukaista.

Nuorten rikosprosessin tulisi olla joutuisa, jotta konkreettinen yhteys teon ja käräjäoikeuden käsittelyn välillä säilyisi nuoren mielessä. Sovitteluprosessi kesti vuonna 2021 noin 76 päivää, josta puolet (38 päivää) kului sovittelun edellytysten selvitysvaiheeseen ja puolet varsinaiseen sovitteluun. Sovittelu on varsin nopea tapa käsitellä konflikteja, ja sen hinnaksi on arvioitu noin 480 euroa. Sovittelussa ei ratkaista rikosoikeudellista syyllisyyttä, mutta sovinnolla voi olla vaikutusta oikeusviranomaisten päätöksiin. Sovittelun seurauksena viranomaisilla on mahdollisuus luopua toimenpiteistä tai lieventää niitä. (Tilastoraportti 31/2022.)

Sovitteluun ohjatuista rikoksesta epäillyistä miehiä oli noin kolme neljästä. Noin kolmannes kaikista sovitteluun ohjatuista henkilöistä oli alle 21-vuotiaita. Näistä 18–20-vuotiaita tekijäksi epäiltyjä henkilöitä oli 9 prosenttia ja alle 15-vuotiaita 12 prosenttia. Vaikka alle 15-vuotias ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa, on hän kuitenkin velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingot kohtuusharkinnan mukaisesti, eikä sovittelullakaan ole varsinaista alaikäraja.

Sovittelua toteutetaan eri konteksteissa. Kouluissa, oppilaitoksissa ja muissa julkisissa tiloissa tapahtuviin nuorten konflikteihin on jo pitkään käytetty restoratiiviseen lähestymistapaan liittyviä restoratiivisen oikeuden menetelmiä lasten ja nuorten kiusaamisen ja väkivaltatilanteiden ratkaisemiseksi. Palveluita tuottavat esimerkiksi Aseman Lapset ry. ja Suomen Sovittelufoorumi ja niitä tuotetaan varhaiskasvatuksesta alkaen pitkittyneisiin konflikteihin. Järjestöjen tuottamaa sovittelua ei kuitenkaan ole vakiinnutettu koko maahan siten kuin osapuolille maksuton lakisääteinen rikos- ja riita-asioiden sovittelu (ks. esim. OM 2023:16).

Kouluissa ja oppilaitoksissa käytetyin sovittelumuoto kiusaamisen vastaisissa menetelmissä on ollut Verso-ohjelma. Restoratiiviseen lähestymistapaan perustuvan sovittelun tuloksellisuutta ja pysyvyyttä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan päättymiseksi

lasten ja nuorten välillä ei ole kuitenkaan Suomessa toistaiseksi arvioitu tai tutkittu. (Rumpu ym. 2022; STM 2023:17). Sovittelua on pidetty yhtenä keinona nuorten rikosten ehkäisemiseksi, vaikka tieteellinen näyttö sovittelun ja restoratiivisten menetelmien vaikutuksesta uusintarikollisuuteen on arvioitu vaihtelevaksi ulkomaisissa tutkimuksissa. Yleisesti ottaen menetelmiä pidetään kuitenkin toimivina (Schalin 2019, 32-37). Siksi olisikin tärkeää, että sovittelun käyttö mielletäisiin ensisijaiseksi ratkaisuksi eri elämänvaiheissa syntyviin konflikteihin - ellei peräti kansalaistaidoksi. Sovittelun käynnistyessä pitää varmistaa osapuolten suostumus ja että sovittelu on osapuolille turvallista.

Aukkokohdat:

Lapsia ja nuoria kohtaavien eri viranomaisten ja muiden toimijoiden tietoisuudessa sovittelusta ja vaihtoehtoisista konfliktinratkaisumenetelmistä on edelleen aukkoja. Sovitteluun ohjauksessa ja sen mahdollisuuden tarjoamisessa on edelleen tehostamista. Lasten ja nuorten konfliktien käsittelyssä tulee arvioida osapuolten suostumus, sovittelun on oltava vapaaehtoista, sen on oltava ja tunnettava turvalliselta sekä uhrien oikeusturva on huomioitava. (Ks.OM 2023:16.) Järjestöjen tarjoama sovittelu ei ole vielä yhtäläisesti saatavilla. Lapsille ja nuorille tulisi tarjota mahdollisuus ymmärtää tekonsa seuraukset ja ottaa vastuu aiheuttamistaan vahingoista siten, että uusintarikollisuus vähenee.

Sovittelun käyttöä tulisi tarjota myös niille nuorille, joilla on ollut rikoksia aikaisemmin, ja tarkastella yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden mahdollisuuksia korvata aiheuttamiaan vahinkoja sovittelun keinoin. Eräissä vankiloissa on kokeiltu restoratiiviseen oikeuteen ja sovitteluun perustuvia työotteita, mutta selvitettävä olisi sen kokeilu laajemminkin Rikosseuraamuslaitoksessa.

Sovittelun tuloksena syntyneen sopimuksen pysyvyyttä kiusaamistapauksissa koskeva tutkimus puuttuu. Samoin puuttuu tutkimus sovittelun vaikuttavuudesta rikosten uusimiseen.

3.5.4.1 Rikosprosessi ja rangaistuksen täytäntöönpanossa olevat alaikäiset ja nuoret

Ennalta ehkäisevistä toimista ja laaja-alaisestakin tuesta huolimatta osa nuorista saa rangaistuksen tuomioistuimessa. Nuorten kohdalla joutuisalla rikosprosessin sujuvuudella on tärkeä merkitys. Jos käräjäoikeuskäsittely alkaa vasta pitkälti tapahtuman jälkeen, on nuoren elämässä ehtinyt tapahtua paljon joko hyviä tai tilannettaan pahentavia asioita.

Vankeus on viimesijaisin vaihtoehto alaikäisille, ja alaikäisiä vankeja onkin vähän. Vuonna 2022 vankeja oli kaikkiaan keskimäärin 3 056 (vuonna 2021: 2 809). Vangeista alle 21-vuotiaita oli 2,9 prosenttia. Heistä alaikäisiä, 15-17-vuotiaita, tutkintavankeja oli 1.4.2023

yhdeksän ja rangaistusta suorittavia vankeusvankeja neljä. Vankilaan saapuvien alaikäisten määrä on ollut vuosittain alle 40 vankia viimeisen kolmen vuoden aikana. Alaikäisten päärikokset ovat vuosina 2019-2022 olleet alkaneiden rangaistusten osalta henkirikos yhdelätoista, ryöstö kahdella, seksuaalirikos yhdellä ja huumausainerikos yhdellä henkilöllä. 18-20-vuotiaita tutkintavankeja oli 38 ja rangaistusta suorittavia 45 (tilanne 18.4.2023).

Yhdyskuntaseuraamuksia suorittavia asiakkaita oli vuonna 2022 keskimäärin 3 502. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaista alle 21-vuotiaita keskimäärin oli 12 prosenttia. Heistä alaikäisiä, 15-17-vuotiaita oli 75 ja 18-20-vuotiaita 392 (tilanne 18.4.2023).

Rikosseuraamuslaitoksessa on vuoden 2021 lopulla päätetty tiettyjen erityisryhmien vankipaikkojen jakautumisesta ja näihin liittyvien uusien osastojen perustamisesta. Vankipaikkapäätöksellä vastataan kansainvälisten sopimusten ja lainsäädännön vaateisiin alaikäisten ja nuorten vankien sijoittamisen osalta. Uusilla osastoilla kehitetään alaikäisille ja nuorille vangeille soveltuvaa sisällöllistä toimintaa ja varmistetaan riittävät palvelut kyseiselle erityisryhmälle. Alaikäisille pojille perustettiin vuoden 2022 alussa Vantaan vankilaan kuusipaikkainen tutkintavankiosasto ja Helsingin vankilaan nelipaikkainen vankeusvankiosasto. Tämän lisäksi vuoden 2023 alusta Helsingin vankilaan on perustettu alaikäisille pojille kuusipaikkainen tutkintavankien osasto. Turun vankilaan on varattu yksi paikka alaikäiselle vankeusrangaistusta suorittavalle pojalle ja kaksi paikkaa tutkintavankeutta suorittaville pojille. Vantaan vankilan lisärakennuksen valmistuessa vuonna 2025 vankilassa on paikkoja kymmenelle alaikäiselle tutkintavangille. Oulun uuteen vankilaan varataan alaikäisille tutkintavankipojille kaksi paikkaa ja alaikäisille tutkintavankityöille neljä paikkaa. Tutkintavankeutta ja vankeusrangaistusta suorittavat tytöt on keskitetty Hämeenlinnan vankilaan, jossa alaikäisille tytöille on kaksi paikkaa. Nuorten osastot ovat sijainneet Vantaalla, Helsingissä, Turussa ja Hämeenlinnassa (naiset). Lisäksi vuoden 2023 alusta perustettiin Jyväskylän (8 paikkaa) ja Keravan (10 paikkaa) vankiloihin nuorten avovankilaosastot.

Aukkokohdat:

Joutuisa rikosprosessi on tärkeä nuorten rikosasioissa monella tavalla.

Alaikäisten vankien osalta tilanne on kehittynyt myönteisempään suuntaan, erityisesti alaikäisille avattujen omien tutkintavankiosastojen ja vankeusvankiosastojen myötä. Alaikäisten osalta asteittaisen vapautumisen mahdollisuudet ovat puutteelliset. Alaikäisten erillään pitämisen turvaaminen avolaitosolosuhteissa rajoittaa heidän sijoittamistaan avolaitoksiin. Alaikäisten vankien kohdalla yksi vaihtoehto asteittaiseen vapautumiseen olisi ulkopuolinen sijoitus lapsen etu, yksilölliset tarpeet ja riskit huomioiden. On tunnistettu, että alaikäisten vankien sijoittamista lastensuojelulaitokseen koskeva sääntely tarvitsee selkiyttämistä.

Kansalliset ja kansainväliset säädökset ja suositukset edellyttävät, että alaikäisille ja nuorille järjestetään heidän tarpeidensa mukaista koulutusta vankeuden ja tutkintavankeuden aikana. Erityisesti oppivelvollisuusikäisten vankien koulutuksesta on huolehdittava, mutta myös muiden nuorten vankien kohdalla koulutukseen osallistumisella on yleensä merkittävä vaikutus rikoskierteen katkaisemisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Opetushallituksen määräyksen (104/011/2014) mukaan oppivelvollisuusikäisten vankilaopetuksesta vastaa se kunta, jossa vankila sijaitsee. Oppivelvollisuuslain muuttuessa perusopetuksen suorittaneille oppivelvollisuusikäisille vangeille tulee järjestää toisen asteen ja nivelvaiheen koulusta.

- Tällä hetkellä alaikäisten ja nuorten vankien koulutuksen järjestämisessä on vakavia puutteita. Erityisen huolestuttava tilanne on erillisillä nuorten vankien osastoilla. Itsenäinen opiskelumahdollisuus on olemassa, mutta erityisesti nuorten kohdalla itsenäinen opiskelu on usein mahdotonta.
- Alaikäiset ja nuoret vangit tarvitsevat moniammatillista tukea. Heillä on usein vaikeuksia koulunkäynnissä ja työllistymisessä ja näiden ongelmien taustalla on mielenterveys- ja päihdetaustaa. Rikosseuraamuslaitoksen resurssit moniammatilliseen työskentelyyn ovat riittämättömät. (Ks. 3.5.2.1, jalkautuva nuorisotyö.)

3.5.4.2 Nuorisorangaistus

Nuorisorangaistukseen (RL 6:10a) voidaan tuomita 15–17-vuotiaana rikokseen syyllistynyt nuori, jos sakko katsotaan riittämättömäksi eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Lisäksi edellytyksenä on, että ehdollista vankeutta valvontoineen ei ole pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selvitymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Tuomioistuimien voi tuomita nuorisorangaistusta neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen. Nuorisorangaistus koostuu valvonnasta, sosiaalista toimintakykyä edistävästä tehtävistä ja ohjelmista sekä työelämään että työhön perehtymisestä. Nuorisorangaistuksen toimeenpanee Rikosseuraamuslaitos ja nuoren valvojana toimii Rikosseuraamuslaitoksen virkamies.

Yksittäisen nuorisorangaistuksen sisältö määritellään tuomioistuimen vahvistamassa rangaistusajan suunnitelmassa. Nuorisorangaistusta suoritetaan laaditun aikataulun mukaisesti enintään kahdeksan tuntia viikossa. Nuorisorangaistus voi sisältää myös päihteitä, ongelmanratkaisua, sosiaalisia taitoja, suuttumuksen hallintaa, yhteiskuntatietoutta ja liikennekäyttäytymistä koskevia työskentelyohjelmia nuoren tarpeiden mukaan.

Nuorisorangaistukseen liittyen työryhmä tunnisti sekä sisällöllisiä kehittämistarpeita ja lainsäädännön mahdollisia muutostarpeita. Tämä työryhmä keskittyy sisällöllisiin aukko-kohtiin, ja siksi nuorisorangaistus käsitellään tässä luvussa eikä lainsäädännöllisten muutosten kohdalla.

Aukkokohdat:

Nuorisorangaistusta suorittaa vuosittain noin kymmenen nuorta. Tutkimustuloksia rangaistusmuodon vähäisestä käytöstä on tulossa syksyllä. Tietoa hyödynnetään nuorille tuomittavien seuraamusten sisällön kehittämiseen siten, että niiden avulla voidaan mahdollisimman tehokkaasti vähentää nuorten uusiin rikoksiin syyllistymistä ja hyödyntää nuorten toimintamallin tarjoama intensiivinen ja räätälöity tuki rikoskierteen katkaisemiseksi ja uusimisen ehkäisemiseksi.

Lisäksi tulee selvittää oikeudellisia kannustimia nuorten osallistumiseen desistanssia tukeviin interventioihin.

Lisäksi tulee selvittää yksityiskohtaisesti Pohjoismaisessa selvityksessä koottu aineisto ja sen mahdollinen sovellettavuus Suomeen.

3.5.5 Lainsäädännön kehittämistoimenpiteet

3.5.5.1 Tiedonluovutus

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut vuonna 2022 ohjeen terveydenhuollon ja poliisin välisestä tiedonvaihdosta. Terveydenhuollon ammattihenkilö on velvollinen pitämään potilastiedot salassa. Tietoja voi luovuttaa sivullisille vain potilaan luvalla ja eräiden lakien perusteella. Poliisilla on tietyissä tilanteissa mahdollisuus saada käyttöönsä potilastietoja. Ohjeen avulla pyritään yhdenmukaistamaan käytäntöjä ja siinä mietittiin, miten yhteistyötä saataisiin helpotettua ja mitä tietoja luovutetaan ja miten tiedot tulisi pyytää. Keskeinen säätely on keskitetty asiakastietolakiin, joka julkaistaan vuonna 2024.

Itä-Suomen yliopisto on tehnyt tutkimusta viranomaisten välisestä oma-aloitteisesta tietojenvaihdosta. Se julkaistaan 8.6.2023. Tiedonvaihdon perusongelmana on tiedon epäsymmetria. Toisella viranomaisella on tietoa, mitä asiassa toimivaltainen viranomainen tarvitsisi, ja viranomainen, jolla tätä tietoa ei ole, ei aina voi edes tehdä tietopyyntöä, kun ei tiedä, että tietoa on olemassa.

Aukkokohdat:

Ongelmana on potilastietojen kirjaamiskäytännöt. Niissä ei välttämättä ole merkintää henkilön terveydentilaan liittyvien seikkojen vaikutuksesta hänen väkivalta-käyttäytymiseensä. Terveydenhuollon osalta kynnys tehdä kirjauksia asiakirjoihin on korkea potilassuhteen luottamuksellisuuden vuoksi. Tietoa ei voi luovuttaa, vaikka poliisi sitä vaatii. Tiedonvaihdon ongelmat liittyivät koulutuksen puutteeseen, epävarmuuteen siitä, mitä pykälää tulisi eri tilanteissa soveltaa, puutteisiin tuntee toisen viranomaisen toiminta-alue ja siihen, että lakiin säädetty oikeus luovuttaa tietoa jättää liikaa harkinnanvaraa ja siksi olisi mielekkäämpää säätää tietojen luovutusvelvollisuudesta.

Rikoksantorjunnan tehokkuus edellyttää, että asiassa toimivaltaisten viranomaisten tiedonluovutus tai tiedonsaantioikeudet ovat riittävät. Viranomaisten oma-aloitteisessa tietojen luovuttamisessa salassapitosäännösten estämättä on ollut selkeitä aukkoja erityisesti vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden kohdalla. Toistuvat ongelmat viranomaisten välisessä tietojen luovuttamisessatulee kartoittaa (minkä lakien nojalla ja mitä tietoja ei ole ollut mahdollista luovuttaa salassapitosäännösten estämättä, ml. oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen, ja mitä rikollisuuden muotoja näissä tilanteissa olisi voitu estää, ja missä määrin näissä tilanteissa on ollut kyse vakavasta tai järjestäytyneestä rikollisuudesta). Hankkeen tavoitteena on selvittää, miltä osin tiedonluovutustilanteissa ilmenneisiin ongelmiin on mahdollista hakea ratkaisuja lain soveltamisen ja tulkinnan kautta, esimerkiksi yhteisillä tulkintalinjauksilla, ja miltä osin tietojen luovuttaminen salassapitosäännösten estämättä voi edellyttää lainmuutoksia.

Moniammatillisten tiimien osaaminen hyvinvointialueilla tulisi varmistaa tältä osin, että tiedonvaihtoon liittyvät päivitykset saavuttavat kentän työntekijät.

3.5.5.2 Lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistus

Sosiaali- ja terveysministeriössä on valmisteltu lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistusta, jonka tavoitteena on turvata lasten oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Valmistelun ensimmäinen vaihe koostui lastensuojelun vision ja sen tavoittamiseksi tarvittavien suuntaviivojen määrittelystä. Visiona on, että lapsi ja hänen läheisensä voivat luottaa lastensuojeluun ja sen vaikuttavuuteen. (STM 2023:27.) Uudistuksen seuraavasta vaiheesta eli konkreettisten lainsäädäntömuutosten valmistelun käynnistämistä päättää tuleva hallitus.

Aukkokohdat:

Lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistuksen valmistelun ensimmäisessä vaiheessa on osoitettu muun muassa lastensuojelun ja sitä koskevan lainsäädännön uudistustarpeita. Jatkossa on jatkettava monialaisen yhteistyön tukemista mm. lastensuojelun, mielenterveyspalvelujen, päihdepalvelujen, poliisin ja rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Työskentelyyn läheisten kanssa on panostettava. Lastensuojelun jälkihuoltoa tulee kehittää edelleen.

Alaikäiset rikoksiin syyllistyneet tarvitsevat joskus myös lastensuojelu- tai muita tukitoimenpiteitä. Tämä tulisi huomioida osana mahdollisesti käynnistyvää lastensuojelulainsäädännön uudistamista.

On tärkeää, että lastensuojelun rajalliset resurssit kohdentuvat oikein. Poikkihallinnollinen yhteistyö on tärkeää esimerkiksi sijaishuoltopaikoistaan luvatta poissaolevien lasten asioissa.

3.5.6 Tiedolla johtaminen ja tutkimus

Rikoksantorjunnan tulee perustua tutkittuun tietoon. Kun valitaan keinoja rikosten ehkäisyyn, on tärkeää tietää niiden vaikuttavuudesta. Jotta rikoksia ehkäisevään toimenpiteeseen kannattaa ryhtyä, tulee toimenpiteen vähentää rikollisuuden haittoja vähintään yhtä paljon kuin sen toteuttamisesta aiheutuu kustannuksia. Nuorisirikollisuuden ehkäisyyn ja paikallisen rikoksantorjunnan tueksi tarvitaan tutkimustietoa uusista ilmiöistä ja ajan tasalla olevaa tietoa paikallisista rikosongelmista. Tieto rikollisuuskeskittymistä ei riitä, vaan myös rikollisuusilmiöitä ennakoivia indikaattoreita alueisiin liittyen tulisi hyödyntää varhaisessa vaiheessa muun muassa alueellista eriarvoistumista ehkäisemään.

Kansallista koordinaatiota tarvitaan tukemaan hyvinvointialueiden työtä nuorisirikollisuuden ehkäisyssä seuraamaan rikollisuuden kehitystä, kokoamaan ja levittämään tietoa hyvistä käytännöistä.

Aukkokohdat:

Poikkihallinnollista tietopohjaa paikallisen rikoksantorjunnan tueksi tulisi kehittää siten, että kerätään alueellista tietoa, mille alueille ja kohderyhmiin tulee panostaa toimia.

Tutkimusta rikollisuuden juurisyistä, uusista nuorisoriikollisuuden ilmiöistä sekä rikoksia ehkäisevien toimenpiteiden vaikuttavuudesta tarvitaan lisää.

Tutkimusta luvatta lastensuojelulaitoksesta poistuneisiin lapsiin kohdistuvista puuttumisen toimivista interventioista, kytköksestä ihmiskauppaan, uhri- ja tekijäkokemuksista, viranomaisten yhteistyöstä, hatkalaisten haavoittuvuudesta, kansainvälistä vertailua, oikeuskäytännöistä on puutteellisesti.

4 Yhteenveto ja työryhmän esitykset

4.1 Rikksentorjunnan organisointi

Työryhmän tehtävänä oli laatia esitys rikksentorjunnan ja rikksentorjuntaneuvoston uudelleen organisoimisesta. Tähän liittyvät työryhmän esitykset ovat: (1) rikksentorjuntaneuvosto asetetaan hallituskausittain neljäksi vuodeksi; (2) rikollisuuden ehkäisyn painopisteistä annetaan valtioneuvoston periaatepäätös; ja (3) rikksentorjuntaneuvoston asetus päivitetään. Työryhmä teki esityksen rikksentorjuntaneuvoston uudeksi asetukseksi (liite 1).

Työryhmä nosti myös esiin rikksentorjunnallisia teemoja, joita rikksentorjuntaneuvoston tulisi priorisoida tulevalla hallituskaudella. Nämä teemat ovat nuorisoriikollisuuden ja jengiytymisen sekä verkkoa hyödyntävän rikollisuuden torjunta. Lisäksi tulisi kehittää rikksentorjuntakoulutusta ja rikksentorjuntaan liittyvää tutkimusta.

Näiden lisäksi työryhmä laati mallin, millä rikksentorjuntatyö voitaisiin kytkeä osaksi hyvinvointialueiden nykyisiä järjestämistehtäviä. Työryhmän esitykset rikksentorjunnan kytkemisestä osaksi hyvinvointialueiden nykyisiä järjestämistehtäviä ovat: (1) rikksentorjunta sisällytetään hyvinvointialueiden turvallisuussuunnitelmiin; (2) rikksentorjunta voidaan toteuttaa kokonaisvaltaisemmin koordinoimalla hyvinvointialueen turvallisuus- ja hyvinvointisuunnitelmien toimeenpanoa; ja (3) laaja-alaisen yhteistyön sujuvoittamiseksi, tehostamiseksi ja ylläpitämiseksi hyvinvointialueille nimetään turvallisuuskoordinaattori.

4.2 Nuorisoriikollisuuden ja jengiytymisen vastaisten toimien koordinointi ja toimenpideohjelman laatiminen

Työryhmä tehtävänä oli meneillään jo olevien, eri tahoilla toteutettavien toimien kokoaaminen, niihin liittyvien aukkopaiikkojen kartoittaminen ja tehtävän rajaaminen suhteessa käynnissä oleviin toimiin. Työryhmän tueksi oli koottu aineistoa Pohjoismaiden vaikuttaviksi arvioiduista käytännöistä jengiytymisen ehkäisemiseksi. Työryhmän tehtävä oli lisäksi valmistella esitys nuorisoriikollisuuden ehkäisemistoimien koordinoinnista tulevassa rikksentorjuntaneuvostossa sekä toimintasuunnitelman laatiminen jatkotoimista.

Työryhmä esittää, että nyt alkavalla hallituskaudella rikosentorjuntaneuvosto valmistele yli hallituskauden ulottuvan poikkihallinnollisen toimenpide-ohjelman nuorisorikollisuuden ja erityisesti katujengeihin rekrytoitumisen ehkäisemiseksi ja niistä irrottautumisen tueksi. Ohjelman painopiste on erityisesti suuremmassa rikosriskissä olevissa, vakavia ja toistuvia rikoksia tekevissä nuorissa ja heidän rikostenusimisen ehkäisyssä.

Rikosentorjuntaneuvosto vastaa toimenpideohjelman koordinoinnista ja seurannasta. Toimenpideohjelmasta tavoitellaan valtioneuvoston periaatepäätöstä, kuten rikosentorjuntaneuvoston kansallisista ohjelmista yleensäkin. Nyt alkavan hallituskauden lopussa tehtäisiin sen väliarvio ja mahdolliset täydennystarpeet myös seuraavaa rikosentorjuntaneuvostoa ja hallituskautta varten.

Toimenpideohjelmassa huomioidaan tämän työryhmän tunnistamia toistuvan ja vakavan nuorisorikollisuuden aukkokohtia, jotka on esitelty yksityiskohtaisesti luvussa 3.5. Jatkotyöskentelyyn otetaan mukaan myös kansalaisyhteiskunnan toimijoita laaja-alaisesti, ja järjestöt ja nuoret osallistetaan. Aukkokohdissa on nähty tarve suunnitella ja laatia toimia, joilla kehitetään tai varmistetaan

1. yhteisöissä ja alueilla tehtävää työtä
2. palveluihin ja tuen piiriin ohjautumista, laajentamista ja niiden vakiinnuttamista
3. vaihtoehtoisia konfliktinratkaisukeinoja ja seuraamusjärjestelmää
4. selvitetään lainsäädännön kehittämistoimenpiteet
5. tiedolla johtamista ja tutkimusta
6. analysoidaan ja selvitetään edelleen Ruotsissa ja Tanskassa vaikuttaviksi havaittujen jengiytymisen ehkäisemiseksi ja jengeistä irtautumiseksi toteutettujen toimien sovellettavuutta Suomeen.

Liitteet

LIITE 1 Esitys asetukseksi rikosentorjuntaneuvostosta

Valtioneuvoston asetus rikosentorjuntaneuvostosta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti säädetään:

1 § Rikosentorjuntaneuvosto

Oikeusministeriön yhteydessä toimii rikosentorjuntaneuvosto. Neuvosto käsittelee rikollisuuden ehkäisyyn, rikoksista aiheutuvien haittojen vähentämiseen ja turvallisuuden edistämiseen liittyviä yleisiä kysymyksiä.

2 § Neuvoston tehtävät

1. seurata rikosentorjuntaan liittyvää kehitystä ja koota tietoa rikollisuuskehitykseen, rikosentorjuntaan ja muuhun kriminaalipolitiikkaan vaikuttavista tekijöistä;
2. edistää rikollisuuden ehkäisyyn vaikuttavien viranomaisten ja yhteisöjen yhteistyötä rikollisuutta ehkäisevien ohjelmien, toimien ja valtionavustusten yhteensovittamisessa;
3. valmistella ohjelmia sekä tehdä aloitteita ja esityksiä rikosten ehkäisemiseksi ja niistä aiheutuvien haittojen vähentämiseksi;
4. viestiä rikollisuuden ehkäisyn mahdollisuuksista sekä vaikuttaviksi arvioiduista rikosentorjuntamenetelmistä;
5. edistää rikollisuuden ehkäisyyn liittyvää tutkimusta ja rikosentorjunnan vaikuttavuuden arviointia sekä rikosentorjunnan tutkimustiedon kokoamista;
6. antaa toimikautensa päätteeksi valtioneuvostolle ennakoiva tilannekuva rikollisuuskehityksestä, siihen vaikuttavista tekijöistä sekä esittää toimiviksi havaittuja keinoja rikosten torjumiseksi;
7. antaa pyydettyä lausuntoja viranomaisten ja yhteisöjen rikosentorjuntaa koskevista ohjelmista ja strategioista;
8. edistää rikosentorjunnan osaamisen kehitystä ja koulutusta;
9. pitää yhteyttä kansallisiin, muiden maiden vastaaviin ja kansainvälisiin toimielimiin, verkostoihin ja tutkimusyhteisöihin;
10. suorittaa muut oikeusministeriön sille antamat tehtävät.

3 § Neuvoston kokoonpano

Neuvostolla on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja ja siinä on enintään 16 muuta jäsentä, joista kullakin on henkilökohtainen varajäsen. Valtioneuvosto määrää neuvoston kokoonpanon neljäksi vuodeksi kerrallaan.

Neuvostossa tulee olla edustettuina ainakin oikeusministeriön, sisäministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalat samoin kuin kunnallishallinto, hyvinvointialueet, yhdyskuntasuunnittelu, elinkeinoelämä sekä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Jos neuvoston puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, muu jäsen tai varajäsen eroaa kesken toimikauden, oikeusministeriö määrää hänen tilalleen uuden henkilön jäljellä olevaksi toimikaudeksi.

4 § Toiminnan järjestäminen

Neuvosto voi asettaa keskuudestaan jaostoja. Asettaessaan jaoston neuvosto määrää, mitä rikosentorjunnan osa-aluetta ja mitä siihen kuuluvia neuvoston tehtäviä jaosto voi käsitellä neuvoston puolesta. Jaostoon voi kuulua myös neuvoston ulkopuolisia jäseniä, jotka oikeusministeriö määrää neuvoston ehdotuksesta enintään neuvoston toimikaudeksi.

Neuvosto voi asettaa keskuudestaan työvaliokunnan. Työvaliokunta voi kiireellisessä tapauksessa käsitellä neuvoston käsiteltäväksi kuuluvan asian siten kuin työjärjestyksessä määrätään.

Neuvosto voi perustaa yksittäistä rikosentorjunnan kysymystä selvittämään työryhmän, johon voi kuulua neuvoston ulkopuolisia jäseniä.

Neuvosto, jaosto, työvaliokunta ja työryhmä voivat kuulla asiantuntijoita.

5 § Päätöksenteko

Neuvosto on päätösvaltainen, kun puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja ja vähintään puolet muista jäsenistä on saapuvilla. Jaosto ja työvaliokunta ovat päätösvaltaisia, kun niiden puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja ja vähintään puolet muista jäsenistä on saapuvilla.

Jos asiaa päätettäessä ilmenee eriäviä mielipiteitä, päätetään asia yksinkertaisella äänen enemmistöllä. Äänen mennessä tasan asian ratkaisee se mielipide, jota neuvoston puheenjohtaja on kannattanut.

6 § Sihteeristö

Neuvostolla on sihteeristö. Oikeusministeriön tehtävään määräämät virkamiehet hoitavat sihteeristön tehtävät.

Neuvoston asettamiin jaostoihin ja työryhmiin voidaan nimetä sihteeri neuvoston jäsentahoista.

7 § Palkkiot

Neuvoston jäsenille, asiantuntijoille ja sihteereille suoritetaan palkkiot ja matkakustannusten korvaukset oikeusministeriön vahvistamien perusteiden mukaan.

8 § Työjärjestys

Oikeusministeriö vahvistaa neuvostolle työjärjestyksen neuvoston ehdotuksesta.

Työjärjestyksessä määrätään tarkemmin neuvoston toiminnasta sekä jaostojen, työvaliokunnan ja työryhmän asettamisesta, kokoonpanosta ja toiminnasta. Lisäksi työjärjestyksessä määrätään neuvoston puheenjohtajan ja sihteeristön tehtävistä.

9 § Toimintasuunnitelma ja -kertomus

Neuvosto laatii itselleen vuosittaisen toimintasuunnitelman, jonka oikeusministeriö hyväksyy.

Neuvosto antaa vuosittain kertomuksen toiminnastaan oikeusministeriölle.

10 § Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan xx päivänä __kuuta 2023.

Tällä asetuksella kumotaan rikosentorjuntaneuvostosta 12 päivänä huhtikuuta 2007 annettu asetus (396/2007).

Lähteet

- Ahlstedt, Eliisa & Taipale, Sauli (2023). Jalkautuvan nuorisotyön mahdollisuudet rikoskierteen katkaisussa. Teoksessa Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Toim. Turkka, Heikki & Saarholm, Julia. PS-kustannus.
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). The psychology of criminal conduct. Routledge
- Baumer, Eric & Cundiff, Kelsey & Luo, Liying (2021). The Contemporary Transformation of American Youth: An Analysis of Change in the Prevalence of Delinquency, 1991–2015. *Criminology* 59 (1), 109–136.
- Bernelius, Venla & Huilla, Heidi (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisu 2021:7. Valtioneuvosto
- Brå report 2018:16. Perceptions of the justice system in socially disadvantaged areas. English summary of the Brå report.
- Danielsson, Petri (2022). Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. Helsinki: Keskusrikospoliisi, Tiedusteluosasto. <https://poliisi.fi/documents/25235045/0/raportti-nuorten-vakivaltarikollisuus-poliisi.pdf/5707ff63-fce5-b1a3-83ed6ae62808adfa/raportti-nuorten-vakivaltarikollisuus-poliisi.pdf/raportti-nuorten-vakivaltarikollisuus-poliisi.pdf?t=1646715994222>
- Elonheimo, Henrik (2010). Nuorisoriikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. *Annales Universitatis Turkuensis C* 299. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. Luettavissa: <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/59505/AnnalesC299Elonheimo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- EUCPN (2022). Street gang prevention. EUCPN Toolbox Series. Brussels: EUCPN. https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/2206_Toolbox%20FR_LR.pdf
- Haapakangas, Kimmo (2020). Nuorten rikollisuus on laskussa – mutta pieni joukko nuorista tekee yhä enemmän ja vakavampia rikoksia. Tieto & Trendit. <https://www2.tilastokeskus.fi:443/tietotrendit/artikkelit/2020/nuorten-rikollisuus-on-laskussa-mutta-pieni-joukko-nuorista-tekee-yha-enemman-ja-vakavampia-rikoksia/>
- Haapala, Maija, Kaijanen, Milja, Minkkinen, Minna & Westlund, Onni (2023). Hatkassa Suomessa – kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista Toimitus: Pesäpuu ry.
- Haikkola, Lotta; Hästbacka, Noora & Pekkarinen, Elina (2019). Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34.

- Heeramun R., Magnusson C., Gumpert CH. ym. (2017). Autism and convictions for violent crimes: population-based cohort study in Sweden. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2017; 56: 491–97.
- Hedlund (2022). Brottsförebyggande ungdomsarbete i Malmö och Helsingborg: En utvärdering av Fryshuset preventiva insatser och civilsamhällets roll för unga i riskzonen. <https://www.mynewsdesk.com/se/fryshuset/documents/rapport-brottsfoerebyggande-ungdomsarbete-i-malmoe-och-helsingborg-en-utvaerdering-av-fryshusets-preventiva-insatser-och-civilsamhaellets-roll-foer-unga-i-riskzonen-423090#:~:text=Rapporten%20%C3%A4r%20en%20utv%C3%A4rdering%20av,sociologiska%20institutionen%20p%C5%20Lunds%20universitet.>
- Heikinheimo, S. (2022). Katujengikysymyksen ratkaisu ei ole yksin poliisin käsissä. Poliisi. Blogit. 14.11.2022. <https://poliisi.fi/blogi/-/blogs/katujengikysymyksen-ratkaisu-ei-ole-yksin-polii-sin-kasissahttps://poliisi.fi/blogi/-/blogs/katujengikysymyksen-ratkaisu-ei-ole-yksin-polii-sin-kasissa>
- Helsinki Missio, Kuopion Settlementti Puijola, Lahden ensi- ja turvakoti, Porin Sininauha, Tampereen ensi- ja turvakoti, Varsinais-Suomen Sininauha & Vuolle Settlementti (2022). Aggredityö. Verkkosivut. <https://aggredi.fi/>
- Hiltunen, Juha & Mansikkala, Johanna & Taipale, Taina (2023). Rikosseuraamukset nuorten rikoskierteissä. Teoksessa Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Toim.Turkka, Heikki & Saarholm, Julia. PS-kustannus.
- Irwin-Rogers, K. & Pinkney, C. (2017). Social media as a catalyst and trigger for youth violence. Catch 22. University College Birmingham. <https://www.catch-22.org.uk/social-media-as-a-catalyst-and-trigger-for-youth-violence/>
- Jurvanen, S., Vihreäsalo, K., Laine, S., & Ahlstedt, E. (2023). Nuorten huolta aiheuttava päihitteiden käyttö korona-aikana. Teoksessa S. Laine, E. Kauppinen, K. Malm & T. Hoikkala (toim.) Nuoruus korona-ajan kaupungissa. Tutkimus nuorten vapaa-ajasta, jalkautuvasta nuorisotyöstä ja huolikasauimista. Nuorisotutkimus-seura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Kaakinen, Markus, Vauhkonen, Teemu, Tanskanen, Maiju & Hoikkala, Tommi (2022). Ankkuritoiminnan vaikuttavuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:40. Valtioneuvoston kanslia.
- Kaakinen, Markus & Näsi, Matti (2021). Nuorisorikollisuuden esiintyvyys ja tekomäärät Suomessa 1995–2020. *Kriminologia* 1 (1), 5–19.
- Kauppinen J. (toim.). (2022). Käsikirja lasten ja nuorten sovitteluihin. Aseman Lapset ry. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7136-13-3>
- Knaappila, Noora, Kosola, Silja & Kaltiala, Riittakerttu (2021). Nuorten ongelmakäyttäytymisen vähenee mutta ongelmat kasautuvat. *Lääkärilehti* 76 (16), 998–1002.
- Knaappila, Noora, Marttunen, Mauri, Fröjd, Sari, Lindberg, Nina & Kaltiala-Heino, Riittakerttu (2019). Changes in delinquency according to socioeconomic status among Finnish adolescents from 2000 to 2015. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology* 7, 52–59.
- Kotoutumisen indikaattoritietokanta, rekisteritieto.

- Kääriälä, A. (2020). Always a Step Behind? : Educational and Employment Transitions among Children in Out-of-home Care. [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/317968>.
- Lohi, Miisa, Lindström, Janika & Salovaara, Ulla (2023). Miten voimme estää tyttöjä joutumasta vankilaan? Teoksessa Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Toim.Turkka, Heikki & Saarholm, Julia. PS-kustannus.
- Molarius, Riitta; Jukarainen, Pirjo; Kekki, Tuula; Keränen, Jaana; Laitinen, Kari; Riikonen, Reetta; Norri-Sederholm, Teija (2020) Alueellinen turvallisuuden tila (ATT) – alueellista turvallisuussuunnittelua ja varautumista tukeva seuranta-, arviointi- ja ennakointimalli. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:21
- Nilsson, Anders, Estrada, Felipe & Bäckman, Olof (2017), The Unequal Crime Drop: Changes over Time in the Distribution of Crime among Individuals from Different Socioeconomic Backgrounds. *European Journal of Criminology* 14 (5), 586–605.
- OM 2016:30. Turvallisesti yhdessä Kansallinen rikosentorjuntaohjelma. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita.
- OM 2017:54. Paikallinen tahtotila kuntoon. Kysely rikosentorjuntatyöstä kunnissa vuonna 2017. Oikeusministeriön julkaisu.
- OM 2019:26. Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille. Kehittämistyöryhmän ehdotus. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita.
- OM 2021:3. Taustalla rikos, edessä muutos Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja.
- OM 2021:24. Turvallisesti yhdessä : Kansallinen rikosentorjuntaohjelma 2016–2020 : Selvitys ohjelman toimeenpanosta. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita.
- OM 2022:36. Laatuksiteerit väkivallan ehkäisy- ja katkaisuohjelmille. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja.
- OM 2023:18. Sovittelun tilanne ja kehittämistarpeet oikeusministeriön hallinnonalalla : Sovittelutoimintaa edistävän työryhmän suositukset . Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja: 2023:18
- OM 2023:19. Ohjelmatyö ja moniammatillinen tuki rikosten ehkäisyssä. Rikosten ennaltaehkäisyhankkeen 2020–2022 loppuraportti. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:19.
- Opetushallitus. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>
- Paananen, E., Piironen, M, & Uusitalo, K. (toim.) (2022). Etsivän nuorisotyön käsikirja. Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ry, Kohdennetun nuorisotyön osaamiskeskus. <https://www.intory.fi/materiaali-pankki/etsivan-nuorisotyon-kasikirja/>
- Papunen, T. (2021). Yhteisin askelin – Jalkautuvan nuorisotyön käsikirja. Espoon, Helsingin ja Vantaan nuorisopalvelut. <https://julkaisut.hel.fi/fi/julkaisut/yhteisin-askelin-jalkautuvan-nuorisotyon-kasikirja>

- Piispa, Minna (2017). Sivustakatsojien rooli rikosentorjunnassa. Haaste 2/2017.
- Pitkänen, J., Aaltonen, M., Suonpää, K., Heiskanen, L., & Martikainen, P. (2022). Nuorisoriikollisuuden esiintyvyyden ja kasautumisen muutokset syntymäkohorteissa 1986–2000. *Yhteiskuntapolitiikka*, 87(5-6), 475-490. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022112466751>
- Raaska, Hanna ja Vanhala, Raija (2020). Miksi ja miten autismin diagnostiset kriteerit muuttuvat? *Suomen lääkärilehti, Vuosikerta*. 75, Nro 16:964-967.
- Ristikari, Tiina, Keski-Säntti, Markus, Sutela, Elina, Haapakorva, Pasi, Kiilakoski, Tomi, Pekkarinen, Elina, Kääriälä, Antti, Aaltonen, Mikko, Huotari, Tiina, Merikukka, Marko, Salo, Jarmo, Juutinen, Aapo, Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018). Suomi lasten kasvuympäristönä: kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Raportti 7/2018. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Rummens, A. Hardyns, W., Vander Laenen, F., & Pauwels, L. (2016). Criteria for the evaluation of crime prevention practices. European Crime Prevention Network. Research report October 2016. Saatavilla: https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/2016_10_04_eucpn_evaluation_crime_prevention_practices_final_0.pdf
- Román-Ithier JC, González RA, Vélez-Pastrana MC ym. (2016). Attention deficit hyperactivity disorder symptoms, type of offending and recidivism in a prison population: The role of substance dependence. *Crim Behav Ment Health*.
- Rumpu, N., Markkanen, E-L., Hyvärinen, N., Anttila, N., Danschu, P., Kuvaja, M. Romantschuk, M & Sainio, M. (2022). Kiusaamista ehkäisevien sekä hyvinvointia ja työrauhaa parantavien menetelmien arviointi : Keskeisimmät tulokset seitsemästä arvioidusta menetelmästä. Tiivistelmät 10/2022. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI). <https://karvi.fi/esi-ja-perusopetus/teema-ja-jarjestelmaarviointit/kiusaamista-ehkaisevien-seka-hyvinvointia-ja-tyorauhaa-parantavien-menetelmien-arviointi/>
- Sambou S. & Hämäläinen E. (2022). Katujengien ehkäisy on koordinoitua, poikkihallinnollista ja pitkäjänteistä työtä. *Haaste-lehti* 4/2022. <https://rikosentorjunta.fi/-/haaste-4-22-rikosentorjunta-katujengien-ehkaisy>
- Sambou, Saija & Piispa, Minna (2017) Paikallinen tahtotila kuntoon. Kysely rikosentorjuntatyöstä kunnissa vuonna 2017. Oikeusministeriön julkaisu 54/2017
- Sambou, Saija, Turkka, Kalle & Yliruka, Laura (2023). Syteeminen ja moniammatillinen työote lastensuojelussa. Teoksessa *Lasten ja nuorten rikokset*. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Toimijat Turkka, Heikki & Saarholm, Julia. PS-kustannus.
- Schalin, Anton (2019). Kansainvälinen kirjallisuuskatsaus puuttumisen malleista, niiden vaikuttavuudesta ja kustannushyödyistä. Teoksessa Haikkola, Lotta; Hästbacka, Noora & Pekkarinen, Elina (toim.). *Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34.
- Schwartz, J. A., Savolainen, J., Aaltonen, M., Merikukka, M., Paananen, R., & Gissler, M. (2015). Intelligence and criminal behavior in a total birth cohort: An examination of functional form, dimensions of intelligence, and the nature of offending. *Intelligence*, 51, 109–118. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2015.06.001>

- SM 2019:2 Turvallisuutta kaikkialla – paikallisen ja alueellisen turvallisuussuunnittelun kansalliset linjaukset. Sisäministeriön julkaisuja 2019:2
- SM 2022:40 Ankkuritoiminnan käsikirja. Sisäministeriön julkaisuja 2022:40.
- SM 2023:11. Syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten turvallisuuspääoman vahvistaminen. Sisäministeriön julkaisuja 2023:11.
- STM 2019:27. Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27
- STM 2022:7. Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:7. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2022:8. Lanzaroten sopimus Kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:8. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2022:18. Sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset tavoitteet vuosille 2023–2026. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:18. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2023:27. Lastensuojelun kokonaisuudistuksen valmistelu. Visiovaiheen raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2023:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164950/STM_2023_r_27.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- STM 2023:17. Väkivallaton lapsuus- toimenpidesuunnitelma. Väliarviointi 2020- alkuvuosi 2023. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2023:17.
- Suonpää, K., Pentikäinen, E., Ohtonen, M., Hokkanen, L., Sarkia, K., Hiilamo, H., Kivivuori, J., & Latvala, A. (2023). Syrjäytymisen ja huono-osaisuuden yhteys turvallisuuteen: Kausaliiteetista politiikkatoimiin. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:29). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-428-6>
- Svensson, Robert & Oberwittler, Dietrich (2021). Changing Routine Activities and the Decline of 490 YHTEISKUNTAPOLITIIKKA 87 (2022):5–6 Youth Crime: A Repeated Cross sectional Analysis of Self reported Delinquency in Sweden, 1999– 2017. *Criminology* 59 (2), 351–86
- Tilastoraportti 31/2022. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2021. Rikos- ja riita-asioiden sovitteluun ohjattujen tapausten määrä vakiintunut. THL
- Tuominiemi, Salla-Tuulia (2021). Nuoria tuomitaan rangaistukseen yhä vähemmän. Tieto & Trendit. <https://www2.tilastokeskus.fi:443/tietotrendit/artikkelit/2021/nuoria-tuomitaan-rangaistukseen-yha-vahemman/>
- Turkka, Heikki & Saarholm, Julia (2021). Lasten ja nuorten konfliktit. Opas haastavien risti-riitojen ratkaisemiseen. PS-kustannus.
- Valtioneuvoston julkaisuja 2021:14. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 : Valtioneuvoston periaatepäätös. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-864-2>
- Valtioneuvoston julkaisuja 2021:48. Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163149/VN_2021_48.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Vigil, James Diego (2002). *A Rainbow of gangs: Street Cultures in the Mega-City*. University of Texas Press.

- Wood, J., & Alleyne, E. (2010). Street gang theory and research: Where are we now and where do we go from here? *Aggression and Violent Behavior, 15*(2), 100–111. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.005>
- Young, Susan, Moss D., Sedgwick, Otilie, Fridman, Moshe & Hodgkins, Paul (2015). A Meta-Analysis of the Prevalence of Attention Deficit Hyperactivity Disorder in Incarcerated Populations. *Psychological Medicine 45*:2, 247–258. Young ym. 2015

Lait ja asetukset

- Kuntalaki (410/2015). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>
- Nuorisolaki (1285/2016). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>
- Lastensuojelulaki (417/2007). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Poliisilaki (872/2011). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110872>
- Rikoslaki (39/1889). <https://www.edilex.fi/lainsaadanto/18890039001>
- Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20051015>
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-400-783-2 (PDF)